

MediArt

Orvosi szakmai és kulturális folyóirat

Szerkesztő: DR. SZEKERES LÁSZLÓ

2013/1. szám

TARTALOM

BEKÖSZÖNTŐ – DR. SZEKERES LÁSZLÓ ■ 3

ORVOSTUDOMÁNY

Tudásmorzsák 5. Sorozat dr. Papp Zoltán professzor emlékezéseiből ■ 4

MŰVÉSZET ÉS MEDICINA

Naturalista művészeti alkotások az őskorban – DR. JÓZSA LÁSZLÓ ■ 7

CSALÁDTÖRTÉNET

Menekülés Kárpátaljáról Ausztriába, az amerikai „fogságig”.
Töredékek egy magyar orvosnő gyermekkorából – DR. KROÓ MÁRIA ■ 13

BESZÁMOLÓ

Az Orvosi Numizmatikai Szakosztály életéből – DR. JAKÓ JÁNOS ■ 21

NYELVMŰVELÉS

Szilánkok – AMBRUS-L. FERENC ■ 22

IRODALOM

Sose halunk meg – DR. SZIRMAI IMRE ■ 23

Az első pofon – DR. SZÖLLŐSY TIBOR ■ 26

Oszkár és Írisz – DR. BALLA LÁSZLÓ ■ 28

KARINTHY FRIGYES: Orvost hívatok ■ 30

KÖNYVISMERTETÉS

Bereczkei Tamás – Hoffmann Gyula (szerk.): Gének, gondolkodás, személyiség.

Bevezetés a humán viselkedésgenetikába – DR. KLEIN ÁKOS PHD ■ 32

Kő András: A cenki István-nap. Vendégségben Széchenyi Istvánnál – DR. APOR PÉTER ■ 32

KÉPZŐMŰVÉSZET

Második látogatásom a Babel-világban – DR. SÁRY GYULA ■ 34

Hírek az élet napos oldaláról – RADNAI ANNA ■ 38

„Ez egy bohémabb világ!” Interjú az orvos-művész Kalmár házaspárral – RADNAI ANNA ■ 41

TUDTA-E ÖN, HOGY...? ■ 44

Megjelenik a Magyar Tudományos Akadémia Könyv- és Folyóirat-kiadó Bizottságának támogatásával.

Szerkesztőbizottság

DR. BUDA BÉLA – PSZICHIÁTER
FEJÉR ZOLTÁN – FOTÓTÖRTÉNÉSZ
DR. GRABARITS ISTVÁN – GYÓGYSZERÉSZ
DR. LAKATOS PÉTER – BELGYÓGYÁSZ
DR. MAGYAR LÁSZLÓ ANDRÁS – ORVOSTÖRTÉNÉSZ
DR. MATITS FERENC – MŰVÉSZETTÖRTÉNÉSZ
DR. NAGY GYÖRGY – REUMATOLÓGUS

Kéziratok beküldése, szerkesztőségi levelezés

Dr. Gömör Béla főszerkesztő

info@gmrbt.hu

Kiadja az Akadémiai Kiadó
(1117 Budapest, Prielle Kornélia u. 21–35.)
évi négy füzetben

Előfizethető és megvásárolható a kiadónál:

Akadémiai Kiadó, Tudományos,
Műszaki és Orvosi Szerkesztőség
1519 Budapest, Pf. 245
Telefon: (06 1) 464 8222; fax: (06 1) 464 8221
E-mail: journals@akkr.hu

Éves előfizetési díj (2013) 5196 Ft áfával

Terjeszti a Magyar Posta Zrt.
Hírlapüzletági Igazgatósága
és az Akadémiai Kiadó Zrt.

ISSN 1789-6894

© Akadémiai Kiadó, 2013

A kiadásért felelős
az Akadémiai Kiadó Zrt. igazgatója
Lapmenedzser: Pók Andrea
Kiadói szerkesztő: Bázsánt Nóra
Termékmenedzser: Egri Róbert
Tipográfia, nyomdai előkészítés: Erky-Nagy Tibor
Nyomás és kötés: NestPress Kft.,
1116 Budapest, Vegyész u. 17–25.
Felelős vezető: Fekete Iván

Megjelent 6,18 (A/5) ív terjedelemben
MediArt 2013/1

A borítón című alkotása látható.

A borítót Erky-Nagy Tibor tervezte.

A folyóiratot szemlézi a:

ÚTMUTATÓ SZERZŐINKNEK

A közlés céljából beküldött elektronikus kéziratokat szövegszerkesztővel (MS Word) elkészítve (doc kiterjesztésben), e-mailben kérjük eljuttatni a szerkesztőségbe az info@gmrbt.hu címre.

A szövegszerkesztés egyféle betűtípussal (Times New Roman, 14-es betűméret) történjen. A terjedelem lehetőleg ne haladja meg a 20 000 karaktert szóközökkel. A cikkekben a mondanivaló tagolása érdekében javasoljuk a bekezdéseket, illetve kérjük elkerülni a nagy-, vastagított és dőlt betűs, valamint az aláhúzott szövegrészek használatát.

A képeket, ábrákat, fotókat és táblázatokat külön (JPG vagy TIF) fájlokban, legalább 300 dpi-s felbontásban kérjük mellékelni. Az ábrákhoz, táblázatokhoz a címet és a magyarázó szöveget külön fájlban kérjük mellékelni.

Beköszöntő

Kedves és Mélyen Tisztelt Olvasó!

A valódi dolgok nem változnak. Még mindig a legjobb őszintének és igaznak lenni, hogy így kihozhassuk a legjobbat mindabból, amink van, hogy egyszerű dolgoknak örüljünk, és bátran viseljük, ha a dolgok rosszra fordulnak. Laura Ingalls Wilder (1867–1957, amerikai író, *A ház, ahol élünk* című életrajzi ihletésű könyvsorozat megalkotója)

Pedig most is változik minden körülöttünk... Nem kívánok „napipolitizálni”, nem lenne illő egy ilyen szép múltú folyóirathoz, sem ahhoz, akihez méltán kötődött és tagadhatatlanul kötődik a kitalálása és hosszú éveken keresztül heroikus munkával történő megteremtése. Igen, Gömör Béla professzor lemondott a *MediArt* további főszerkesztéséről, és büszke atyaként hármunk kezébe helyezte a lap további. Természetesen senki nem gondolja komolyan, hogy az elkövetkezendőkben nem olvasunk Gömör Béla tollából származó írásokat... Tavaly Szirmai Imre professzorral, a Semmelweis Egyetem Neurológiai Klinikájának professor emeritusával és Molnár Lászlóval, a Semmelweis Egyetem Levéltárának vezetőjével ültünk az Akadémiai Kiadó egy kellemes szobájában – nem kis zavarban –, amikor értesültünk erről a változásról. Azaz arról, hogy a jövőben a *MediArt* szerkesztése immáron a mi – nem kis kihívást jelentő – feladatunk lesz.

Reményeink szerint a „rég” olvasók a jövőben is megtalálják benne mindazt, ami oly sokat jelentett a számukra, de talán „új” olvasók számára is negyedévente várva várt lappá érik. Bízom benne, hogy a most – a változás miatt talán még nagyobb érdeklődéssel – kinyitott régi-új *MediArt* elnyeri bizalmukat, tetszésüket...

Jó olvasást és jó szórakozást!

SZEKERES LÁSZLÓ
(„az egyik” szerkesztő)

Tudásmorzsa 5.

Sorozat dr. Papp Zoltán professzor emlékezéseiből

5. Nemzetközi genetikai szimpózium Hajdúszoboszlón 1976-ban

Szabó Gábor professzor gimnazista korában Sárospatakon alapozta meg angol nyelvtudását, amely nagyban hozzájárult, hogy az 1950-es évek második felében fiatal orvosként magába szívja a nyugati genetika rohamosan fejlődő eredményeit. Mint politikailag megbízható személyt hosszabb angliai tanulmányútra is kiengedték, és részt vehetett nemzetközi genetikai továbbképző kurzusokon is. Becsületére váljék, hogy igyekezett megszerzett tudását itthon is terjeszteni, magyar orvos alig juthatott akkor engedéllyel külföldre. Kapcsolatai révén az Egészségügyi Világszervezettől erkölcsi és anyagi támogatást szerzett egy továbbképzés rendezésére magyar genetikusok részére. Megkért, hogy legyen segítségére a szervezésben. Éreztem, hogy eljött az időm, szárnyalni kezdtek a gondolataim. Javasoltam, hogy legyen ez egy nemzetközi orvosi genetikai szimpózium, ahová bárhonnan jöhetnek a világból, és különösen a szomszédos „szocialista”

országok genetikusai számára is legyen ez egy ritka lehetőség. A meghívott vendégek listáját együtt állítottuk össze, gyakorlatilag az akkori orvosi genetika minden „nagyja” elfogadta meghívásunkat. Csak néhányat említve közülük: Carter C. O. (London), Emery A. E. H. (Edinburgh), Fraccaro M. (Pavia), Frézal J. (Paris), Lehmann H. (Cambridge), Mikkelsen M. (Glostrup) és Pfeiffer R. A. (Lübeck). A WHO fizette az útjukat, mi pedig toborzott szponzoraink jóvoltából az itt-tartózkodásuk költségeit. Javasoltam, hogy ne Debrecenben rendezzük az összejövetelt, hanem a közeli, egyre jobban virágzó fürdővárosban, Hajdúszoboszlón, hogy együtt legyenek a résztvevők a nap minden órájában.

Ritka lehetőség volt ez a magyar orvosi genetikusok számára is. Akkor már működött a Magyar Humánogenetikai Társaság, mely a Magyar Biológiai Társaság Humánogenetikai Szekciójából Schu-

ler Dezső kezdeményezésére az 1960-as évek második felében jött létre. (Nem tehetem meg, hogy ne említeném meg Schuler Dezső egyéb érdemeit. Ő kezdte el a leukémiás gyerekek kemoterápiás kezelését hazánkban, ő szervezte meg a hazai gyermekonkológiai hálózatot, és vezetőjeként 21 éven át járta az országot, mert az eredményesség és a minőségkontroll zálogát nem az írásos jelentésekben, hanem a helyszíni impressziószerezésben és a közvetlen segítségnyújtásban látta. Másik nagy érdeme, hogy ő hozta létre az országos intenzív újszülöttellátást a perinatális intenzív centrumok [PIC-ek] kiépítésével. Ő hozta el Párizsból, Lejeune intézetéből a limfocitákból történő kromoszómavizsgálat mód-

Semmelweis-bélyegek a szimpózium első napi bélyegzőjével lepecsételve

Az ülésteremben

szerét, és 1960-ban már közölt citogenetikai tanulmányt – Lejeune és munkatársai ismertették 1959-ben a G kromoszóma triszómiáját Downszindrómában –, megteremtve a magyar klinikai citogenetikát. Egész életműve a magyar gyermekgyógyászok legnagyobbjai közé emelte, nem rá nézve szégyen, hogy mindez nem volt elég ahhoz, hogy a Magyar Tudományos Akadémia tagjai közé válasszák.) A hazai orvosi genetika többi művelője mind ott volt Hajdúszoboszlón, ahol jelentős előadásokkal szerepeltek, igazolva további sikeres előrehaladásuk megalapozottságát.

A szervezésben sok orvostanhallgató és meghívásomra több angol szakos egyetemista lány (zöld szoknyában és matyó hímzéses fehér blúzban) volt a segítségemre. (A későbbiekben nemcsak baráti és szerelmi kapcsolatok, hanem még házasságok is születtek a fiatalok között.) Akkoriban egyik kedvelt oktatója voltam a diákoknak (34 éves voltam). Egy személyben adtam elő ötödéveseknek a „klinikai genetika” kötelező tantárgyat, majd vizsgáztattam minden évben az egész évfolyamot. Esetbemutatóim lekötötték az akkoriban újak számító genetikáért lelkesedő hallgatósságot, és a vizsgáztatást is kihasználtam az oktatásukra. Aki nem tudta első nekifutásra 4-esre vagy 5-ösre a tételeit, az legközelebb 3 nap múlva próbálkozhatott újra. Volt, aki ötször jött. Természetesen az elégtelent soha nem írtam be az indexükbe, csak a végleges 4-est vagy 5-öst. Ezzel elértem, hogy a tudásuk végül elfogadható lett. Az előadások és a gyakorlatok anyagán kívül a Szabó Gábor – Papp Zoltán: *Bevezetés az orvosi genetikába* című, 1974-ben megjelent jegyzetből kellett felkészülniük.

A hallgatók tolakodva jelentkeztek, hogy segítsenek a szimpózium lebonyolításában, és többük angol nyelvtudása lehetővé tette az érdemi részvételt is. Nagyon élvezték a dolgot, úgy érezték mintha külföldre utaztak volna.

A tanfolyamnak tervezett összejövetelből sikerült egy olyan több mint 300 résztvevős nemzetközi angol nyelvű konferenciát szerveznünk, amely nemcsak a magyar, hanem a környező országok humángenetikusait is megmozgatta,

sőt a nyugati országokból nemcsak a meghívott előadók, hanem sokan mások is eljöttek. (A közelmúltban egy olasz orvos úgy jelentkezett hozzám, hogy „én is részt vettem a 36 évvel korábban rendezett hajdúszoboszlói szimpóziumon”.) A résztvevők 27 országból érkeztek, 60

előadás hangzott el, a többiek több mint 100 poszterrel szerepeltek. Akkor még a poszterszekció is újak számított!

A hajdúszoboszlói Béke üdülő terme volt a tudományos program helyszíne, és a vendéglátásban kitűnően felkészült Hupuczi László igazgató (későbbi jó barátom) irányításával a Délibáb Hotel gondoskodott a szállásról és az étkeztetésről.

(Előző héten minden ételből mintát készítettek, hogy megkóstolhassuk, nehogy a magyar konyha nehéz legyen a külföldieknek.)

Bár a szervezés során mindenre igyekeztem gondolni, mégis voltak fennakadások. A legkellemetlenebb az volt, hogy a Dél-Afrikából és az Izraelből érkezett vendégeket nem engedték be az országba. A ferihegyi határőrség a következő géppel kitessekelte őket, nem kis szégyent hozva ezzel hazánkra és rendezvényünkre. Egy további kínos ügyben minden politikai és belügyi kapcsolatunk mozgósítására szükség volt, hogy tisztára mossuk azt a brit vendégünket, aki Szoboszlóról beutazott Debrecenbe, és a város nevezetességeit fényképezte. Tekintve, hogy a „Fényképezni tilos” tábla elkerülte a figyelmet, előállították, mint kémgyanús elemet, és elvették a fényképezőgépét. A valódi kémeknek egyébként akkoriban nagy segítséget jelentett a katonai objektumok köré kihelyezett „Fényképezni tilos” tábla, mert egyébként csak nehezen találtak volna meg a titkolni való létesítményeinket. Volt egy kis nézeteltérésünk az egyik meghívott olasz előadóval is, aki nem kívánt részt venni az általunk szervezett és finanszírozott közös hortobágyi kiránduláson, hanem annak ráeső árát szerette volna megkapni készpénzben. Többségük persze művelt ember módjára viselkedett. A kiránduláson kívül egyébként az egyik este Lehotka Gábor orgonált a debreceni Nagytemplomban, a másik este gazdag fogadást adtunk.

A fogadáson Akhmeteli professzorral,
a WHO igazgatójával és feleségemmel.
A háttérben Szabó Gábor professzor

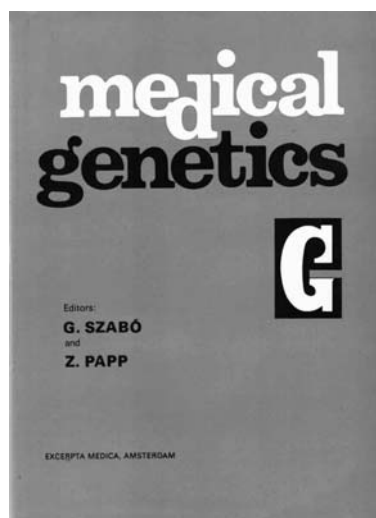
Az előadások absztraktjait a hallgatóság a helyszínen megkapta, a szimpózium után pedig összegyűjtöttük az előadások közlemény formájában megírt kéziratát, és egy szép kiállítású könyvet jelentettünk meg 1977-ben az Excerpta Medica (Amszterdam) és az Akadémiai Kiadó (Budapest) közös gondozásában. Az Alföldi Nyomda Benkő István igazgató, a későbbiekben is igaz jó barátom támogatásával jutányos áron és gyönyörű kivitelben készítette el a *Medical Genetics* című, Szabó G. és Papp Z. szerkesztésében megjelent angol nyelvű könyvet. Ennek készítése kapcsán is kiéltem nyomdai ambícióimat, Molnár László tipográfus barátom megengedte, hogy az egyes dolgozatok szerkesztésébe és a betűtípusok kiválasztásába is beleszóljak. A könyv hibátlan angoljáért Böszörményi Nagy Klára irodalmi szerkesztőnek ma is hálás vagyok. (A nyomdászat iránti érdeklődésemet és szeretetemet valószínűleg anyai nagyapámtól örökölttem. Neki Jászapátni az 1930-as években nyomdaüzeme volt, míg el nem kártyázta a nyomdáját, ő adta ki többek között a *Jász Ujság*ot. Vállalkozó kedvét továbbadta nekem, de a „mindent vagy semmit” gondolkodásmódjáért felelős génjeit szerencsére nem örökölttem.)

A könyv több kedvező recenziót kapott. Többek között Laurence K. M. professzor a *Journal*

of *Medical Genetics* folyóiratban (1978; 15: 325) a következőket írta: „This is an unusually well-produced book. The editors must be congratulated.” A könyvért szerény tiszteletdíj is járt. Ezt a kiadók kétfelé osztották. Szabó professzor leveléből idézek, amit akkor írt nekem, amikor megkapta a könyv tiszteletpéldányát és a honoráriumát. (Ekkor én már tanulmányúton voltam Edinburghban.) „A konferenciáról szóló könyvet és a szerkesztői díjat megkaptam. Úgy tudtam elfogadni, hogy meggyőztem magamat arról, hogy nélkülem sem a szimpózium, sem a kiadás nem valósulhatott volna meg, és a befektetett energiák így kompenzálódnak. A munkamegosztás sajátos, de igazságos következményei ezek.” Gondolatai későbbi pályafutásom során többször visszaköszöntek, amikor fiatal munkatársaimtól én kaptam segítséget.

A Symposium on Medical Genetics (Debrecen – Hajdúszoboszló, 1976. április 27–29.) nagy szolgálatot tett a közép- és kelet-európai orvosi genetikai kibontakozásának, a nemzetközi kapcsolatok kiépítésé-

nek, egyéni szakmai sorsok alakulásának, így többek között meghatározta az én további szakmai életutamat és fejlődésemet is. Hollán Zsuzsa és Szabó Gábor professzorok támogatásával pályázatomat a hivatalos szervek Angliába továbbították, és egy év múlva már készülhettem első külföldi tanulmányutamra.

A *Medical Genetics* könyv általam választott, merészen zöld színű borítója

Naturalista művészeti alkotások az őskőkorban

A paleolitikumból származó első műalkotások már a 19. század második felében előkerültek, (elsőként 1864-ben a Périgord közelében fekvő Laugerie-Basse-barlangból, a később „Venus impudique”-nak (Szemermetlen Vénusz) elnevezett szobrocska), de csaknem fél évszázadig tartott, míg valamennyi őskorkutató elismerte, hogy a barlanglakó ősember készítette őket. Az elmúlt 150 esztendőben tömegével hoztak felszínre mobilis tárgyakat (szobrok, egyéb faragványok), és megismerhettük az őskori ember immobil (barlangrajzok, domborművek, sziklafalkarcolatok) alkotásait is. 2009-ig összesen 702 emberábrázolás került elő, amelyek közül 74 (10,5%) ábrázol férfit (Angulo Costa et al. 2009, 2011). Se szeri, se száma az őskori művészetekkel foglalkozó monográfiáknak, szakcikkeknek, azonban elvétve tárgyalják (jó, ha megemlítik) bennük azokat a „műtárgyakat”, amelyeken a nemi szerveket, a közösülést jelenítette meg távoli elődünk. Amikor az őskori ember alkatával, tápláltsági állapotával foglalkozó munkáimat készítettem, feltűnt, hogy idoljaikon, domborműveiken többnyire nőket, míg a barlangrajzokon többségében férfiakat ábrázoltak (Duhard 1996, Józsa 2008, 2009, 2010, 2011c). A szobrocskák egy részén hangsúlyosan feltűntették a vulvát (Bahn 1986), míg egyéb faragványaikon nagy gonddal ábrázolták a péniszt (Angulo Cuesta – Díez 2006, 2007). Megkísértem összegyűjteni, csoportosítani és elemezni ezeket az alkotásokat, kere-

ken ötszáz ilyen jellegű „műtárgy” képeit vizsgáltam meg. Valamennyi a *Homo sapiens archaicus* alkotása, mindegyik az őskor hozzánk közelebb eső periódusából származik. Az aurgnacion (35 000–25 000 év BP¹) és gravetti korszakból (25 000–18 000 év BP) viszonylag gyér, a solutrói (18 000–15 000 év BP) és főként a magdaléni (18 000–11 000 év BP) időszakból nagyobb számú lelet maradt ránk.

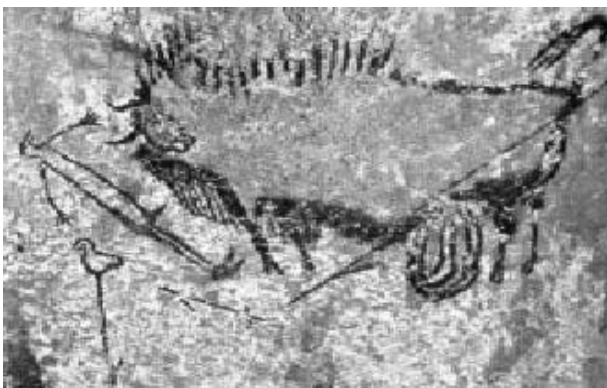
Péniszábrázolások

Mind a barlangrajzokon, mind a faragványokon többféle módon, de valamennyi alkotáson erekcióban, olykor eltúlzott méretűnek mintázták meg. A barlangfestmények közül a legismertebb a Lascaux-üreg falán egy megsebzett bölény előtt fekvő férfi, amint mozdulatlanul, de félreismerhetetlen erekcióval várja támadóját (1. ábra).

Az eltúlzott méretű péniszt néha antropomorf (bölény- vagy szarvasfejű, de embertestű) alakon örökítették meg. Úgy tűnik az őskori művész gyakorta fejezte ki magát ilyen módon, ismerünk vadászjeleneteket, hangszeren játszó (bölényszerű) lényt (Józsa 2011d), „varázsló” ábrázolásokat. Nincs rá egységes magyarázat, miért rajzolta (festette) olykor ilyen, máskor valóságos emberalakra. Minden esetre akár emberi, akár valamilyen antropomorf megjelenítést alkalmazott, mindig feltűnően nagy, erektált pénisszel ábrázolta hímnemű alakjait. Kivételes (alig egy-két alkalommal fordul elő), hogy nőket ábrázoltak antropomorf lényként. Azt gondolom, nem túlzok, ha úgy vélekedem, hogy a férfiasságnak, a nagy és merev fallosznak az őskor embere (is) különleges jelentőséget tulajdonított. Ám a pénisz nemcsak hosszúnak, hanem aránytalanul vastagnak is látszik néhány alkotáson (3. ábra). A Brasempouy-ban előkerült férfitorzó az egyetlen, amelyről vizsgálója azt állítja, hogy „mikropéniszt” ábrázol (Duhard 1996).

Emberi testtel, de gyakorta madárfejjel rajzolták több barlang falára azokat a férfiakat, akiknek szintén merevedésük volt (2. ábra).

1. ábra. A Lascaux-barlang falfestménye

2. ábra. Balról jobbra: a franciaországi Lascaux-, a spanyol Hornos de la Peña- és az Altamira-barlangokból származó rajzok

Máig megoldatlan rejtély, hogy miért rajzoltak (festettek) madárfejet e férfiaknak és elvéve nőknek. Arra sincs magyarázat, hogy a nemi szőrzetet miért ábrázolták mindössze néhány alkotáson (főleg nőkön). Ugyancsak ritkán ábrázolták a heréket, amiből néhány kutató (tévesen) arra következtetett, hogy a képek kasztrált férfiakat mutatnak.

Különösen sok erotikus alkotást (domborműveket, szobrocskákat, sziklarajzokat), fedeztek fel Laussel lelőhelyen (lásd alább), többek között a „kőkori Priapusnak” nevezett alakot (3. ábra). A híres lausseli Vénusz jobb kezében tartott tülkön látható haránt rovásokból arra következettek, hogy ez az évi menstruációs ciklusok számát jelölné. A lausseli leletek sok egyéb feltételezésre, olykor bizarr következtetésre adtak okot.

Egyedülálló a spanyolországi Ribeira de Pissos-barlang falán talált alkotás, amely a kézenfekvő magyarázat szerint (Angulo Cuesta – Díez 2006) ejakulációt ábrázol. A spanyol szerzők feltételezik, hogy a rajz maszturbációra utal. A pénisz eltúlzott méretére jellemző, hogy ha (képzeletben vagy rajzon) függőleges irányba fordítjuk, akkor éppen az ábrázolt alak hónaljáig ér.

3. ábra. A lausseli (Franciaország) „Priapus”

Olykor teljes testű férfi- és női torzókörvonalai ismerhetők fel a sziklarajzon,

mindkettőn jól kihangsúlyozott nemi szervekkel, a női torzón még az emlőket és a vénuszháromszöget is megjelölték.

Ritka esetben kőlapra karcolták a férfialakot (sajnos a korong másik fele megsemmisült), szintén erekteált, de kivételesen méretarányos pénisszel.

Nem tudjuk mi lehetett a rendeltetése azoknak a mészkőből, mamutagyarból és mamutcsontból készített többféle alakú péniszeknek, amelyek nagy számban (2009-ig 96 darab) kerültek elő (Angulo Costa et al. 2011). Nincs elképzelés arról, mi lehetett a rendeltetésük, használták-e valamire ezeket a tárgyakat, esetleg ékszerként vagy védő ereklyeként magukra akasztva hordták? Ez utóbbi lehetőség mellett szól, hogy némelyikbe lyukat fúrtak (4. ábra). Alig elfogadható az a magyarázat, hogy a faragott péniszeket nők használták volna önkielé-

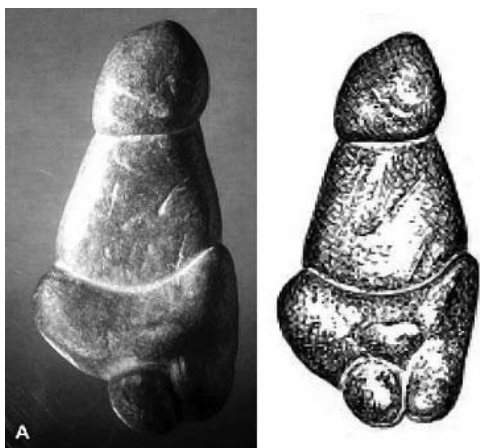

4. ábra. Gorges d’Enfer, La Madeleine, Blanchard, Castanet lelőhelyekről előkerült, mamutagyarból, mészkőből, csontból faragott péniszek. A kinagyított részleten jól látszanak az egyenes és hullámvonalakból álló díszítések

gítésre (Duhard 1996). Egyeseket, amelyeknek egyik vagy mindkét végén péniszt faragtak ki, „jobb híján” (László 1958) „parancsnoki botnak” neveznek (a 4. ábrán felülről a második kép). E „műtárgyak” különböző formájú és arányú hímtagokat ábrázolnak. A változó méretű (4–20 cm hosszúságú) falloszok döntő többségén a fityma nem látszik, amiből számos szerző arra következtetett, hogy már az őskorban is végeztek körülmetélést, esetleg valamennyit visszahúzott preputiummal tüntették fel (Angulo Cuesta – Díez 2006, 2007, Duhard 1996, Taylor 1996). Kétségtelen, hogy nemcsak a mobil faragványokon (4. ábra), hanem a csontokra vagy a barlangok sziklafalába karcolt péniszeken is ritkán látható fityma. Nem bizonyítható, de el sem vethető annak lehetősége, hogy az őskorban is ismerték és gyakorolták a körülmetélést. A magdaléni korból (a franciaországi

Madeleine lelőhelyen) olyan rendellenes alakú, görbe péniszfaragványt találtak, amiből egyes szerzők (Duhard 1996, Angulo Cuesta – Díez 2006) azt a következtetést vonták le, hogy a tárgy Peyronie-kóros² hímtagot ábrázol. Bár elvi lehetőségét nem zárhatjuk ki, nem tartom valószínűnek, hogy ez a betegség előfordult akkoriban, s azt sem, hogy éppen ennek következtében létrejött alaki eltérést (25 fokos görbület) tartottak szükségesnek megörökíteni. A kórkép napjainkban nem ritka (kb. 1%-os gyakoriságú), de nem okoz panaszt vagy funkciókiesést, a pénisz deformáltságát többnyire alaki variánsnak tartják, kezelést nem igényel. Figyelemre méltóak Angulo Cuesta és munkatársai (2011) megfigyelései. A szerzők 42 darab, a magdaléni korszakban (15 000–11 000 BP) készített péniszt ábrázoló tárgy közül 30 alkotáson dekorációt találtak. Leggyakrabban vonalakkal, pontokkal (4. ábra, felülről a második és a kinagyított kép), síkidomokkal, de egyes esetekben emberi vagy állati alakkal díszítették őket. Úgy vélik, hogy ezek az ábrázolások skarifikációt, esetleg tetovált formációkat vagy piercinget ábrázolnak. Nehezen képzelhető el, hogy a paleolitikum emberének eszébe jutott volna a saját hímtagját ilyen módon díszíteni, vagy hogy ezzel bármit is ki akart volna fejezni. Valószínűleg sohasem tudjuk meg, hogy mit jelentenek a péniszábrázolásokon a „dekorációk”.

Igen érdekes az a szobrocska amely péniszformájú női (?) idolt jelenít meg. Nem tudjuk mi lehetett a célja a művésznek, és a milandes-i magdaléni korú alkotásnak nincsen párja a leletek között (5. ábra).

5. ábra. Falliform női szobrocska (természetes képe és rajza) Milandes lelőhelyről

Vulvaábrázolások

Ellentétben az „izolált” péniszszobrocskákkal, a női nemi szervet ritkán ábrázolták önmagában. Ezzel szemben feltűnő, hogy a parányi

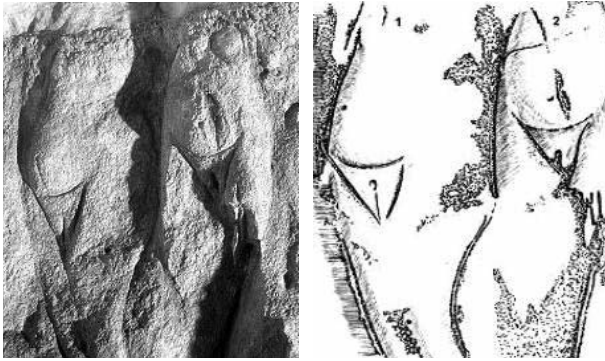
6. ábra. A moravanyi Vénusz (7,6 cm) korát 22 800 évre becsülik. Az idol a Szlovák Tudományos Akadémia Archeológiai Intézetének gyűjteményében, Nyitrán található

idolokon is milyen gondossággal mintázták meg a szeméremrét, olykor a tátongó vulvát. Hasonlóan a péniszidolokhoz, a női szeméremtest méreteit is eltúlozták. A tizenéves leányka szobrocskáján éppen olyan jól kivehető az irreálisan meghosszabbított szeméremrés, mint az élemedettebb nőkéin (6. ábra.). A monpazier-i Vénuszon hatalmas, tátongó vulva látható, a vénuszdombot szintén nagyobb méretűre mintázták (mint amekkora a valóságban). A Kárpát-medencében, a Vág folyó partján található Moravany nevű

helységben találták meg azt a szobrocskát, amelyen a kissé elhízott, nagy, lógó mellű (feltehetően élemedett korú) nőalaknak gondosan kimunkálták a szeméremrését (6. ábra). Arra is akad példa, hogy a külső nemi szervek egyik variánsát mintázták meg, amikor a kisajkak megnagyobbodásuk miatt mintegy „kilógnak” a nagyajkak közül.

Viszont alig fordul elő némely szobrocskán, hogy a szeméremszőrzetet ábrázolták vagy akárcsak jelezték volna. Ritka kivételnek számít az Angles sur Anglin-barlang domborműve, amelyen a női nemi szőrzet jellegzetességét határozott vonallal adták vissza (7. ábra). A kutatók egy része „a férfifantázia szüleményének” tartja azt a barlangrajzot, amelyen egy női altestre bölényfejű (férfi)alakot rajzoltak, úgy hogy az kelti a fanszőrzet benyomását (8. ábra).

Nemcsak az idoloikon munkálták ki nagy gondossággal a szeméremtájékat, hanem a jóval kisebb számban fellelt barlangi domborműveken is. Ezek nagy része nem is a teljes testet, hanem csak a váll és a térd közötti részt ábrázolja (7. ábra). Viszonylag ritka, hogy a női nemi szervet barlangrajzon jelenítsék meg. Ta-

7. ábra. Angles sur Anglin-barlang falán talált női domborműtorzók természetes képe és sémás rajza a magdaléni időszakból

láló elnevezése a Gabillou barlangjában fellelt sziklarajznak a „nőgyógyászati póz” (Duhard 1990). Még ritkábban került elő olyan szobrocska (ellentétben a péniszábrázolásokkal), amelyeken kizárólag a vulvát mintázták meg.

Nagy ritkaságnak számít a kőre vagy palalemezre karcolt női test. A tolentinói Vénusznak zoomorf fejet sejtethetünk, a test, a végtagok, az emlők és a jól kihangsúlyozott szeméremtájék azonban női alakot mutatnak.

Végigtekintve a vulvaábrázolásokon meg kell állapítanunk, hogy a női nemi szervet éppen annyira kihangsúlyozták, mint a falloszt. Szemben a péniszt mintázó „műtárgyakkal” a női nemi szerveken nem vehető ki „dekoráció” nyoma.

A terhesség megjelenítése

A terhesség ábrázolása szobrocskákon a leggyakoribb (9. ábra), 97 női idoból 7-nél állapítottam meg graviditást (Józsa 2008, 2010), ám egyéb műalkotásokon elvéve ismerhetjük fel.

8. ábra. „A férfifantázia szüleményének” tartják a Ceiling község közelében lévő Chauvet-barlang 29 000 – 32 000 évesre becsült sziklarajzát

9. ábra. A monpazier-i (Franciaország) Vénusz I. zöld szteatitból. Korá kérdéses, valószínűleg 16–20 000 BP. Zsírfarú, terhes asszony

Ilyen ritka kivétel a Lauge-rie–Basse-barlang domborműve, amelyen egy rénszarvas lábai között fekvő terhes nő látható. A viselőségük 6–8. hónapjában járó asszonyokat ábrázoltak, a leleteken sem korai terhességet, sem a szülés előtti állapotot (amikor a méh „leszáll”) nem látunk. A ránk maradt

alkotások számából arra következtethetünk, hogy a terhesség iránt nem mutattak olyan érdeklődést az őskori társadalmakban, mint a nemi szervek vagy a szexuális aktus iránt.

A közösülés ábrázolása

A szexuális aktust, illetve annak félreérthetetlen „előkészületeit” mind állatoknál, mind emberek között megörökítette a kőkori alkotó, többnyire barlangrajzok (karcolatok) formájában. Ezekből arra lehet következtetni, hogy akkoriban is többféle testhelyzetben történt a koitusz (10. ábra). Duhard (1989, 1990) úgy véli, hogy az őskőkori „more animalium” (állatok módjára) végzett közösülés lehetett a leggyakoribb. Ennek ellenére szép számmal láthatunk olyan alkotásokat is, amelyeken ettől eltérő pozícióban történik az egyesülés. Olykor egészen különleges testhelyzetben végzett

10. ábra. A Los Casares- (A) és a La Marche- (B) barlangban (Spanyolország) talált magdaléni korú rajzokról készített másolat

11. ábra. Az Addaura-barlang (Spanyolország) falán talált bekarcolt alakok között egy szexuális aktus is megfigyelhető

párosodást is megörökített a paleolitikum művésze. Az egyik bekarcolt műből (11. ábra), arra lehet következtetni, hogy az őskorban az aktus nem volt intim cselekmény, hanem mások előtt is megtörtént.

A szexuális aktus extragenitális formáiról (felláció, cunnilingus, anális koitusz stb.) nem maradt fenn ábrázolás. Kérdéses, hogy ezeket ismerték-e, gyakorolták-e az őskorban.

Egy megdöbbentő sziklarajz

A Penascosa-barlangban (Spanyolország) ránk maradt, az átmeneti kőkorból (kb. 10 000 éve) készült sziklarajz az állattal való közösülésre (zoofília, bestializmus) utal (12. ábra). Ez azért meglepő, mert a korábbi elképzelések szerint csak az állatok háziasítása után került sor ilyen aktusra. Valóban, a vadászó-gyűjtögető társadalmak alkotásai közül ez az (eddig fellelt) egyetlen ábrázolás, amely azt bizonyítja, hogy az ember korábban került szexuális kapcsolatba az állatokkal, mint ahogy megszelídítette őket. Nem érthető, hogy miért fordult patás „partneréhez” az őskori férfi, hiszen abban az időben semmiféle tabu nem szabályozta a szexuális

12. ábra. A Penascosa-barlangban (Spanyolország) talált, zoofiliát mutató rajz

életet, s az első tiltások is csak évezredek múlva mutathatók ki, ti. az anyával és a gyermekkel folytatott közösülés tilalma (Aberle et. al. 1963, Debetz 1961, Szemjonov 1973).

Következtetések

A paleolitikum művészei azokat a tárgyakat, élőlényeket, eseményeket örökítették meg, amelyek érdeklődésük középpontjában álltak. Értethető módon az állatábrázolások a leggyakoribbak, mert a vadászat biztosította a legfontosabb ételmezt, az

elejtett állatok szöveteit (bőr, bunda, inak, csontok stb.) hasznosították, azok is nélkülözhetetlen részei voltak életüknek. A ragadozókkal küzdöttek, gerezdjüket nagyra értékelték (egyes vélemények szerint húsukat sem vetették meg), ezért szerepelnek szép számban a növényevő állatok mellett (köztük) a barlangfestményeken. Ritkábban jelenítették meg önmagukat, hordáik tagjait. Nem tisztázott, miért tapasztalható különbség a nők és a férfiak ábrázolási módja között. A parányi szobrocskák döntő többsége asszonyokat mintáz (Józsa 2008), kevesebb, ám mégis tekintélyes számú dombormű ugyancsak női testet (vagy annak egy részét). Ezzel szemben a barlangrajzok között csekély számú nőt ismerhetünk fel. A férfiak ábrázolásmódja éppen fordítottja az előbbinek. Alig készült teljes testet ábrázoló férfiudol, azonban a sziklarajzok, karcolatok, festmények többnyire férfiakat vagy férfijellegű antropomorf lényeket örökítették meg. A hímtagot (a festményeken és az idolon egyaránt) szinte kivétel nélkül merev állapotában, eltúlzott méretekkel ábrázolták. Külön kell szólni a péniszidolokról, amelyek rendeltetéséről máig sincs egységes vélemény. Ha figyelembe vesszük, hogy mind a női, mind a férfi nemi szerveket milyen nagy számban és milyen naturalisztikus ábrázolásmódban örökítették meg, arra a következtetésre juthatunk, hogy a genitáliák érdeklődésük középpontjában állhattak, s a közösülés (maga a cselekmény) is foglalkoztathatta az őskori művészeket és valószínűleg társadalmuk többi tagját is. Ezt látszik megerősíteni, hogy nemcsak a témánkba vágó „műtárgyak” között, hanem az emberábrázolások közt sem találkozzunk serdületlen (a nemi életre

még alkalmatlan) gyermekkel. Promiszkuitásban éltek, tehát elvileg a közösség minden tagja szexuális kapcsolatot létesíthetett egymással (Aberle et al. 1963, Debetz 1961, Szemjonov 1973). Nem ismerték a közösülés és a megtermékenyítés közötti kapcsolatot, alkotásaikkal feltehetően „csak” a szexuális aktus örömszerző voltának hódoltak. Nem gondolnám, hogy az (itt csak töredékében bemutatott) alkotások a nemi vágy felkeltését szolgálták, erotikus vagy pornográf tartalmat hordoztak volna. Úgy vélem, hogy a számukra különösen fontos tárgyak, élőlények, testrészek, cselekmények közül éppen olyan természetességgel jelenítették meg a nemi szerveket, a közösülést, mint például a vadakat.

Nyitott kérdés marad a péniszidolokon fellelt „dekoráció”, valamint az, hogy a falloszt többnyire fityma nélkül ábrázolták. Érdekesnek, de kevésbé elfogadhatónak gondolom Angulo Cuesta és munkatársai (2011) véleményét, ti. hogy az őskőkori emberek tetoválással, skarifikálással, piercing behelyezésével „díszítették” volna péniszüket. Másik felvetésük (amit többen is elképzelhetőnek tartanak) a kőkori circumcisióról, elgondolkodtató (Angulo Cuesta – Díez 2006, 2007, Duhard 1996, Taylor 1996), de véleményem szerint nem bizonyítható. Igaz, a barlangi ősember más ábrázolásai a csonkító beavatkozások gyakori voltára utalnak. A spanyolországi barlangokban számos olyan kézlenyomatra bukkantak, amelyekeken egy vagy több ujjról hiányzott néhány perc (Józsa 2011a, 2011b). Néprajzi párhuzamok alapján feltételezhető, hogy a gyász jeleként csonkították meg ujjait. Am ilyen analógiát a körülmetélés esetében nem tudunk találni. Nem tartom valószínűnek, hogy egészségügyi okok (fitymaszűkülés, fityma alatti gyulladás) miatt végeztek volna a paleolitikum férfiai circumcisiót.

Jegyzetek

1. BP = before present, napjaink előtt.
2. A Peyronie-kór a tenyéri bőnye Dupuytren-betegségével analóg, kötőszöveti zsugorodással járó elváltozás, amely azonban sem közösülési, sem termékenyítési károsodást nem okoz.
3. A „hottentotta kőtenyér” esetén a kisajkak megnagyobbodtak, kitüremkednek a nagyajkak közül

Irodalomjegyzék

Aberle, D. F. – Bronfenbrenner, U. – Hess, E. – Miller, D. R. – Schneider, D. M. – Spuhler, J. N. (1963): The incest

taboo and the mating patterns of animals. *American Archeologist* 65: 2–34.

Abramov, A. – Anikovich, M. – Bader, N. – Boriskovsky, P. – Lubin, V. – Praslin, N. – Rogachev, A. (1984): *Archaeology of the USSR*. Nauka, Moszkva.

Angulo Cuesta, J. – Díez, M. G. (2006): Diversity and meaning of masculine phallic palaeolithic images in Western Europe. *Actas Urol. Esp.* 30: 254–267.

Angulo-Cuesta J. – Díez, M. G. (2007): El significado de la erección, la genitalidad y otras representaciones de índole urológico en el imaginario paleolítico. *Arch. Esp. Urol.* 60: 845–858.

Angulo Cuesta J. et al. (2009):

Angulo Cuesta J. – Díez M. G. – Martínez M. (2011): Phallic decoration in paleolithic art: genital scarification, piercing and tattoos. *J. Urol.* 186: 2498–2503.

Bahn, P. (1986): No sex, please, we're aurignacians. *Rock Art Research* 3: 99–106.

Debetz G. F. (1961): *The social life of early paleolithic man*. Viking Fund. Publ., New York.

Duhard J. P. (1989a): *Le réalisme physiologique des figurations féminines sculptées du Paléolithique supérieur en France*. Bordeaux.

Duhard J. P. (1989b): La gestuelle du membre supérieur dans les figurations féminines sculptées paléolithiques. *Rock Art Research* 6: 105–117.

Duhard J. P. (1990): Le corps féminin et son langage dans l'art paléolithique. *Oxford Journal of Archaeology* 9: 241–255.

Duhard J. P. (1991): The shape of pleistocen women. *Antiquity* 65: 552–561.

Duhard J. P. (1996): *Réalisme de l'image masculine paléolithique*. Jérôme Million, Grenoble.

Józsa L. (2008): Az elhízás és ábrázolása az őskőkorbán. *Orvosi Hetilap* 149: 2307–2312.

Józsa, L. (2009): Obesity and steatopygia depicted on paleolithic statues. *Praehistoria* 9/10: 333–340.

Józsa L. (2010): Milyen lehetett (volt?) az őskőkori asszony? *Folia Anthropol.* 9: 19–37.

Józsa L. (2011a): A kéz- és karlevágás középkori írásos, őskörtani és művészi emlékei. *Orvosi Hetilap* 152: 153–157.

Józsa L. (2011b): Az emberi test mesterséges módosítása (deformálása). V. Öncsonkítás. Rituális csonkítások. *Orvosi Hetilap* 152: 1550–1552.

Józsa, L. (2011c): Obesity in the Paleolithic Era. *Hormones* 10: 242–245.

Józsa L. (2011d): A hangszeres muzsika kezdetei. *MediArt* 4: 14–17.

László Gy. (1968): *Az ősember művészete*. Corvina, Budapest.

Morriss-Kay, G. M. (2010): The evolution of human artistic creativity. *J. Anat.* 216: 158–176.

Szemjonov, Ju. I. (1973): *Hogyan keletkezett az emberiség?* Kossuth, Budapest.

Taylor, T. (1996): *The Prehistory of Sex. Four Million Years of Human Sexual Culture*. Fourth Estate, London.

DR. JÓZSA LÁSZLÓ
patológus, Csernely

Menekülés Kárpátaljáról Ausztriába, az amerikai „fogságig”

Töredékek egy magyar orvosnő gyermekkorából

A kisgyermeknek nagyon könnyen alkalmazkodnak az őket körülvevő világhoz. A szegénység, a nyomor nem zavarja őket, ha hozzátartozóik szeretete veszi őket körül. Vidáman játszanak nyomorúságos körülmények között is, fantáziájuk mindent megszépít. Ezt a következtetést vontam le saját gyermekkorom emlékeit felidézve, hiszen én a háború alatt és az azt követő nyomorúságos időkben voltam kisgyermek, de sosem voltam boldogtalan. Ezt elsősorban szüleimnek köszönhetem.

Történetem arról szól, hogyan kellett menekülnünk az oroszok elől 1944 októberétől 1945 júniusáig Kárpátaljáról az ausztriai Spital am Pyhrnig teherautón, vonaton és ekhós szekéren borzalmas körülmények között, folyamatos életveszélyben. Gyakran csodával határos módon maradtunk életben. Az út nehezebb részét anyám a három kisgyerekekkel (a 12 éves Katóval, a hatéves Marival és a másfél éves Jancsival) egyedül tette meg, mert apámnak be kellett vonulnia. Ezt az utat nemcsak mi jártuk meg, hanem még sok száz vagy talán ezer menekülő család abban az időben.

Magamról csak annyit, hogy 1938-ban születtem Ungváron, 1942-től Huszton laktunk, mert apám a magyar állam által újonnan épített huszti telefonközpont műszaki igazgatója lett, anyám tanítónő volt. Igen jó polgári családi körülmények között éltünk. Családom felmenői főként középosztálybeliek voltak, pedagógusok, papok (görög katolikusok), akadt köztük gyógyszerész, jegyző és egyéb. Ungvárra nagymamám vagy nővéremet (aki ott járt gimnáziumba) mindig személyautóval mentünk meg-

látogatni. Számomra az volt a nagy élmény, ha édesanyámmal vonattal utaztunk, mert apu nem ért rá. Ilyenkor az izgalmat számomra még az is fokozta, hogy az állomásról fiákerrel mentünk tovább. Akkoriban ugyanis nem taxik, hanem fiákerek álltak az állomás előtt, és vártak az utasokra.

A Kroó gyerekek az ekhós szekér előtt.
Balról jobbra: Jancsi, Mari, Kató.

Előzmények

1944. október végén az oroszok bejövetelétől félve családom úgy határozott, hogy elindul nyugat felé. Apám foglalkozása és stratégiaiul fontos hivatali beosztása elegendő ok volt rá, hogy ezt a lépést megtegyük. Szörnyű hírek terjedtek el az orosz katonák tetteiről: a nőket megerőszakolják, a férfiakat megölik, és mindent elrabolnak. Bútorainkat és egyéb in-

góságainkat elvittük ott maradó rokonainkhoz, mert úgy gondoltuk, ha vége lesz a háborúnak, és rendeződnek a viszonyok, később visszatérünk. A háborúnak ugyan vége lett, de mi nem mentünk vissza, mert Kárpátalját a Szovjetunióhoz csatolták, rokonaink férfi tagjainak nagy részét vagy elvitték a Gulagra, vagy kivégezték, mint Boldog Romzsa Tódort, az ungvári görög katolikus püspököt, vagy keresték hasonló céllal, így apámat és a velünk együtt elmenekült nagybátyámat is, aki jegyző volt. Ingóságainkat az oroszok elvették a rokonoktól, így ott semmink sem maradt. Bármennyire igyekeztek is lezárni, szörnyű hírek jöttek át a határon. Levelezni nem lehetett, így nagymamám haláláról is csak valamilyen a határon dolgozó jótét vagy megvehető lélek útján értesültünk, mert az emberi leleményesség mindig is határtalan volt.

A menekülés első, még megtervezett, biztonságos része

Menekülésünk az oroszok elől a legszükségesebb kevés holmival és élelmiszerral először egy teherautóval történt. A szükséges holmik között három koffer ruhanemű, tollas dunyhák és egy nagy perzsaszőnyeg volt. Ezek mindvégig velünk voltak a menekülés alatt, igen jó szolgálatot tettek, mert megóvtak a megfagyástól. Velünk tartott anyám nővére is, akinek szintén 3 hasonló korú gyermeke volt. Félelmük onnan eredt, hogy férje, mint említettem, jegyző volt. Első úti célunk Sátoraljaújhely volt, ahol apám öccse élt. Ott egy üres iskola egyik tantermében szálltunk meg, ahol tízen éltünk néhány napig, amíg nem értek be az oroszok, és nem kellett menni tovább.

A következő állomás Ipolyság volt, ahol anyám egyik nővére volt tanítónő. Ő szerzett számunkra egy kis kétszobás megüresedett lakást. Nála nem tudtunk lakni, mert nem volt hely.

Két emlékem maradt ebből az időből. Az egyik az ünnepi ebéd története. Kaptunk egy csirkét. Anyám és nővére, Anci néni úgy döntöttek, hogy paprikás csirkét főznek az egész állatból, mert az a legkiadósabb. Először a gyerekek között osztották el a legjobb falatokat, majd a maradékot a szülőknek kellett volna megenniük, de csodálatos módon senki sem volt éhes, és a csirke sok volt a tíz embernek, és nem fogyott el. A család végül nagy nevetésben tört ki, és valahogyan egymásnak kínálgatva a csontocskákat mégis elfogyott. Azóta is, ha együtt voltunk, sokszor emlegették anyámék, hogy emlékeztek, egy csirke tízünknek is sok volt.

A másik Ipolysághoz fűződő emlékem maga a csoda volt. A jóisten gondviselése vigyázott anyámra és ránk. Már indulni kellett volna, mert az oroszok veszedelmesen közeledtek. Igen kemény tél köszöntött be. Nagynénem ízületi gyulladása kiújult, fekvő beteg lett, ezért úgy döntöttek, hogy nem mennek tovább, az ott élő nővérük, Sári néni segítségével majdcsak lesz valahogy. Anyám, aki nagyon szép nő volt, nagyon félt az orosz katonáktól, hallani sem akart az ott maradásról, apámat is féltette. A tervezett indulás előtti éjszakán nagyon erős hasgörcsei lettek. Orvost kellett hívni, aki vakbélgyulladást állapított meg, és azonnali műtétet javasolt a kórházban. Anyu hallani sem akart

róla, eszelősen ragaszkodott a másnapi induláshoz. Az orvos közölte, hogy valószínűleg rövid időn belül kilyukad a vakbele, és meg fog halni, de ha ennyire hajthatatlan, talán jegeléssel lassítani lehet a dolgot. Egész éjjel jegeltük anyám hasát, mely rettenetesen fájt. Reggel hallottuk, hogy éjjel a kórházat lebombázták, és a sebészet telitalálatot kapott, mindenki meghalt. Döbbenet hallottuk a hírt, és hálát adtunk Istennek, hogy anyu józan ésszel érthetetlen ellenállását sugallta. Apám ezután elrohant az állomásra, ahol egy sebesülteket szállító kórházvonat vesztegelt, és elhozott egy katonavost, aki megnézte anyámat, és úgyszintén azonnali műtétet javasolt, amit majd a vonaton elvégeznek. A vonat nemsokára indul, de csak őt tudja felvenni, nekünk valahogyan másképpen kell utánamennünk. Anyám hallani sem akart az elszakadásról. A kórházvonat nélkülünk ment el. Apám hazafelé menet betért egy útba eső templomba, és a jóisten segítségét kérte. A templomból kilépve egy régi postás ismerősével találkozott, aki a családjával menekült egy este induló vonattal, és felajánlotta, hogy a postakocsiban minket is elvisznek. Közben már hallani lehetett az oroszok ágyúinak hangját, olyan közel voltak. Mi a vagon raktár részében kaptunk helyet, ahol egy összecsukható ágy, néhány szék és pokoli hideg volt, mert nem volt fűthető. Anyám és mi hárman gyerekek az ágyban aludtunk, apám a székeken úgy, hogy a fejét az ágyra, a párnára tette. Erre az éjszakára úgy emlékszem, hogy nagyon fáztunk. A vonat késve indult, mert a sebesülteket szállító kórházvonatot, amin anyánknak is utazni kellett volna, előttünk szétbombázták. Anyám hasfájása lassan megszűnt, és meggyógyult. Meggyőződésem, hogy a jóisten vigyázott rá és ránk, és csodát tett, mert még tervei voltak velünk. Anyám egyébként mindig Szent Józsefet hívta segítségül, ha bajban volt. Ezért hálából a háború után született testvérem neve József lett.

Út a bizonytalanba

Ilyen körülmények között jutottunk el Magyardiószeg határába, félig megfagyva. Itt az álló vonat mellett apám észrevette, hogy egy vakvágányon néhány vagon félretolva vesztegel, és emberek laknak bennük. Odament, és érdeklődésére elmondták, hogy ők vasutasok,

mozdonyvezetők, akik most itt laknak. Egy tolató mozdony szolgáltatja a meleget és a meleg vizet. Minket is befogadtak. Egy pullmankocsiban, az egyik fülkében deszkákat raktak az ülések közé, erre jött a perzsaszőnyeg és a sok dunyha, ez lett a hálószoza. A másik mellette lévő fülkében az ülések közé deszkából asztalt barkácsoltak, az lett az ebédlőnk. Az egyik fűtetlen peront lezárva éléskamránk is lett. Még egy olyan vaskályhát is loptak számunkra a német katonáktól, amin főzni lehetett. A lopás a mozdony segítségével történt. Kinézték a kályhát, odamentek a mozdonyhoz s kiengedték a gőzt. Percekig semmit sem lehetett látni, miközben elemelték a kinézett kályhát. Emlékszem az első éjszakára a vonaton, amikor felöltözve a sok dunyha alá lefeküdtünk aludni a dermesztő hidegben. Éjjel drága vasutas barátaink összekapcsoltak a mozdonyhoz, és ránk engedték a fűtést. Arra ébredtünk, hogy izzadtan dobáltuk le magunkról a dunyhákat, és élveztük a jó meleget. Ilyen fejedelmi érzésben már nagyon régen nem volt részünk. Úgy emlékszem, hogy ott és akkor nagyon boldogok voltunk, mert nem fáztunk, a mozdony meleg vizében mosakodhattunk, volt mit ennünk, és segítőkész, jó emberek vettek körül, akikre számíthattunk, pedig, ha belegondol az ember, kiszolgáltatott földönfutók voltunk. A faluban egy néni levágott néhány csirkét, és megpucolva, konyhakész állapotban eladta nekünk. Az éléskamránkban olyan hideg volt, hogy megfagytak, és nem volt probléma a tárolásuk. Ugyanez a néni tejet is szerzett valamelyik szomszédjától. Az egyik közeli házba még fürödni is járhattunk. Egyszer jók voltak az emberek. Még arra is emlékszem, hogy valakitől kaptam kölcsön egy szánkót, és a közeli dombon nagyokat szánkóztam. Volt is ebből egyszer egy nagy riadalom, mert a vagonunkat váratlanul odébb tolták, amit én nem vettem észre. Hazaindulva nem találtam a mozgó otthonunkat. Borzasztó érzés volt, bölgve, rémülten rohangáltam, elveszetten. Szerencsére anyám észrevette a váratlan manővert, és azonnal megkeresett. Azt az érzést, amit akkor éreztem, soha nem felejtettem el, és álmomban többször visszatért. Az életben később is indokolatlanul nagyon félttem attól, hogy lekésem az aktuális vonatot, így mindig jóval korábban mentem ki az állomásra.

Ebből az időből egy szagélményem is maradt.

Akkoriban vidéken fával és szénrel fűtöttek. A hó, a vidék tiszta illata és a kéményekből jövő füst szaga összekeveredve egy jellegzetes szagélményt adott. Ha azóta télen vidéken járok, mindig felidézi számomra a menekülést, úgy is szoktam hívni, hogy itt „menekülésszag” van.

Egy másik esemény, mely elsősorban szüleim számára volt ijesztő, az volt, hogy elkaptam egy hasmenést, amit ukránkának hívtak, és amibe bizony a kiszáradás miatt bele lehetett halni. Emlékszem, hogy anyám sírt, én le nem szálltam a biliről, apám pedig elindult orvost keresni.

Visszatért egy ukrán orvossal, aki német egyenruhában volt, megvizsgált, megállapította, hogy ez a bajom, és zsebből adott gyógyszert, amitől én nagyon hamar meggyógyultam. Egy ilyen, a sztálini „szocializmust” és embertelen terrort megelőző, talán hazaárulónak is megbélyegezhető emberséges orvos mentette meg az életemet.

Életünk megmentésében nagyon nagy szerepet játszott szüleim nyelvtudása. Kárpátján mindenki úgy nőtt fel, hogy akármilyen származású volt, két nyelven beszélt, magyarul és ruszinul. A városokban magyarul, a falvak többségében inkább ruszinul beszéltek, de megtanulták egymás nyelvét, mert csak így tudtak élni. Trianon után a cseh nyelvet is meg kellett tanulni, mert Csehszlovákia lettünk. Ez nem volt nagy gond, mert a szláv nyelvek nagyon hasonlítanak egymásra. Édesanyám még lengyelül is kiválóan beszélt, mert azon az ágon lengyel származásúak is voltunk. Édesapám viszont sváb volt, és ők otthon nagyanyámmal svábul beszéltek, így apám anyanyelvi szinten beszélt németül. De mindezek ellenére mi magyarok voltunk, akik otthon mindig magyarul beszélünk és éreztünk. Hát ilyen nagy kohó ez a Kárpát-medence, és talán ezért születik annyi tehetséges magyar. A mi családjunkban származását tekintve csak anyai nagyanyám volt magyarnak mondható.

Apám közben annak próbált utánanézni, melyik nyugatra tartó vonat vinne minket tovább, mert az oroszok közeledtek.

A nyilasok

Ekkor nagy fordulat következett be az életünkbe. Jöttek a nyilasok, mindenkit igazoltattak, és akinek nem voltak rendben a papírjai

azonnal ki akarták végezni, így apámat és a vasutasok nagy részét is. Apámnak is lejárt néhány nappal a felmentése, mert nem volt hol és kinél jelentkeznie. Határozottan követelte a nyilasoktól, hogy állítsák őket rögtönítélő bíróság elé, ahol tisztázhatják magukat, mert a háború ellenére sem lehet az embereket kényük-kedvük szerint legyilkolni. Szerencsére az erőteljes fellépés hatására bevitték őket Magyardiószegre, ahol az a Csabai ezredes volt a katonai parancsnok, akit apám még Kárpátaljáról jól ismert. A telefonvonalakat építették ki együtt. Jó barátságba kerültek egymással, mert apám kiváló szakember, Csabai pedig kiváló katona volt, így nagyon jól tudtak együttműködni. Csabai az I. számú magyar hadsereggel volt akkor ott. További felmentést nem tudott adni apámnak, így be kellett vonulnia. Biztosította viszont apámat arról, hogy a hadtest többi tisztjének menekülő családjával együtt gondoskodik rólunk. Nagy volt az öröm, amikor apám és azok a derék mozdonyvezetők is élve visszatértek közénk. Ezek a jóra való emberek nagyon hálásak voltak édesapámnak. Az is csodálatos volt, hogy életüket annak köszönheték, hogy egyszerűen „csak” jó emberek voltak, és emberként segítettek egy háromgyermekes, menekülő családon. Akkor minden érdek nélkül tették azt, amit tettek, de nagyon hamar megkapták a jutalmukat, az életüket.

Apámtól el kellett búcsúzni, talán örökre. Akkor szüleim megfogadták egymásnak, hogy ha vége lesz a háborúnak, és túléljük, Budapesten, a postán keresik egymást.

Bennünket beköltöztettek a helybéli cukorgyár vendéglakásába. Ha jól emlékszem, a karácsonyt itt töltöttük, de nincs róla emlékem. Az I. hadtest többi menekülő családja is ezen, a cukorgyári munkások családjai számára épült kolónián lakott. Központi konyháról kaptuk az ételt, és mivel sok volt a kisgyerek, külön babakonyha is volt. Nővérem, aki imádta a tejbegrízt, még most is emlegeti, hogy öcsénknek milyen jó dolga volt, mert ő tejbegrízt kapott, mi pedig nem. Kaptunk egy nagy zsák kockacukrot, amire rájártunk, hiába dugta el előlünk anyu, mert féltette a fogainkat. A szekrény tetején valahonnan volt egy üveg tojáslíkiör is, amit rendszeresen megdézsmáltunk a finom vaníliaíze miatt. Ezért sem dicsértek meg, mert anyu valószínűleg húsvétra tartogatta. Talán remélte, hogy addigra rendeződnek a dolgok?

Itt jó dolgunk volt, apánkról ekkor már nem tudtunk ugyan semmit, de mások gondoskodtak rólunk.

Hat hét ekhós szekéren

Az oroszok viszont jöttek, és menni kellett tovább. Az ezzel megbízott katonai vezetés lovakat és ekhós szekereket szerzett, és minden szekérhez adtak egy csicskást (tisztiszolga) is, aki a kocsis volt, és akinek minden nehezebb fizikai munkában segítenie kellett. Kb. 50-60 szekérből álló karaván indult Graz felé, majd onnan az Alpokon keresztül Spital am Pyhrnig, az amerikai „fogságig”, ami természetesen nem fogság, hanem a cél és a menekülés vége volt. A mi szekerünket a fent említett perzsaszőnyeggel béleltük ki és a dunyhák alatt aludtunk. A csicskás a szekér alatt aludt. Hat hétig éltünk szekéren. Már március lehetett, mert olvadni kezdett a hó, sok volt a sár, és a szekerek tengelyig merültek el benne. A húsvétot a szekértáborban éltük meg, erre emlékszem, mert anyunak volt egy elmenekített sonkája, amit a gulyáságyúban (vontatható mozgó tűzhely) főztek meg, és annak a levében készült a húsvéti gulyásleves mindenki nagy öröme. Abban az évben április 1-jén és 2-án volt húsvét.

A tábor parancsnoka egy nagyon okos és talpraesett főhadnagy volt. Ő tervezte meg az útvonalat, figyelve az oroszok mozgását. Az oroszok harapófogó szerűen nyomultak előre, és mi mindig a harapófogó harapása közötti kis résen mentünk tovább, gyakran szörnyű kényeszerű útviszonyok között. A pihenőket lehetőleg valamilyen település vagy tanya közelében, patakparton, erdőben jelölte ki. A patak, a forrás vagy a kút a víz miatt volt fontos. Azt ittuk, és abban mosakodtunk, mostunk. Az erdő eltakart, védett és tűzifát adott a főzéshez. Tisztások melletti erdőkben álltunk meg, hogy a lovaknak legyen mit legelniük. Fő táplálékuk a fű volt, de zabot és szalmát is kaptak, amiből kevés volt. Így szegények nagyon soványak voltak. Ha letáboroztunk, kiengedték a lovakat, amelyek a legelésen kívül időnként lobogó sörénnyel vágtaztak, élvezték a szabadságot. Számomra a szabadon vágató ló félelmetes volt, félttem tőlük. Általában két lovunk volt, de előfordult, hogy csak egy jutott. Egy alkalommal késő este meg kellett állnunk egy lejtős helyen. A lovakat akkor nem engedték

el legelni, hanem fákhöz kötötték, hogy el ne csavarogjanak. Éjjel nagy esőzés volt, és a talaj csúszóssá vált. A lovak egy része nem tudott megállni a lábán, és így felakasztotta magát. Szörnyű nagy veszteség volt a tragédián kívül. A mi lovunk is elpusztult. Anyám pánikba esett, hogy ló nélkül nem tudunk továbbmenni, de a derék főhadnagy a maradék lovak újraosztásával és további lovak beszerzésével gondoskodott róla, hogy mindenki továbbmehessen.

A település közelsége az élelmiszer beszerzése miatt volt fontos. Az étkeztetés egy gulyáságyúval történt. Mindennap egyszer kaptunk meleg ételt, reggel pedig pótkávéból készült feketekávé és a napi kenyéradagot. Másfél éves öcsém, akinek a menekülés alatt végig hasmenése volt, nagyon szerette ezt a fekete löttyöt, és sokat ivott belőle. Talán ez mentette meg. A kenyér fekete volt, és annyira morzsálódott, hogy lábassal kellett érte menni. Anyu a kenyér pótlására kövekből rögtönzött tűzhelyen lepényeket sütött, mert lisztünk volt még. A falvakba bejártunk tejet kérni. Anyu a karjába vette öcsémet és engem is magával vitt, valamint egy kannát. Oda mentünk, ahol tehenet tartottak, és lehetőleg mindig fejési időben. Én rendszerint helyben megittam egy bögre tejet. Jószívűek voltak az osztrák parasztok, mindig megszántak bennünket, és adtak tejet, de néha mást is. Nővérem 12 éves fejjel ilyenkor vigyázott a holmikra, a csicskás pedig a lóra. Egy alkalomra emlékszem, hogy az egyik faluban, egy nagy házban, hatalmas dézsákban, meleg vízben fürösztötték meg az összes gyereket. Jó meleg volt, és nagyon élveztük. Gondolom, hogy később a felnőttek is megfürödhettek, mert egyébként csak a jéghideg patakvízben mosakodtunk, illetőleg anyám, amikor megálltunk, mindig tüzet rakott, vödörben melegített vizet, és kisöcsémet abban mosdatta. Ha anyu vagy a nővérem mosakodott, messzire elmentünk a tábortól, és vigyáznunk kellett, illetőleg figyelmeztetni őket, ha jött valaki.

Ugyanitt, ahol ez a nagy fürdetés volt, halálból anyu és még néhány asszony az általuk adott nyersanyagokból főztek egy hatalmas adag túrós csuszát, amiből mi is ettünk. Nagyon ízlett nekik, nem ismerték ezt az egyszerű, de finom ételt. Megtanulták az elkészítés módját is.

A csicskásunk egy magyar parasztember volt, aki legszívesebben hazament volna a családjá-

hoz, mert ő sem tudott róluk semmit. Igyekezett nekünk segíteni, de nem mi voltunk a családja, így anyám elég gyakran perlekedett vele. A nagy bajban azért mindig összefogtak.

Ilyen alkalmak voltak pl. azok, amikor az Alpokban, a jeges, csúszós, meredek szerpentineneken, az út egyik oldalán a szakadék, másik oldalán a sziklafal volt, és lefelé kellett menni. Ilyenkor anyu fogta a lovak zablóját, a kocsis meg a bakon ült, mi gyerekek pedig a szekéren. Anyu azért ragaszkodott ahhoz, hogy ő vezesse a lovakat, mert nem bízott a csicskásban, és az ő gyerekei voltak a szekéren. Fizikai erejét, a lóval való bánásmód ismeretét annak köszönhettem, hogy korábban lovagolt, teniszezett, sportosan élt. Az ilyen utakat gyakran éjszaka tettük meg, valószínűleg azért, mert gyakran érte a menekülőket kegyetlen légitámadás, nappal viszont behúzódtunk az erdőbe. A menekülő német csapatok is sokszor leszorítottak bennünket az útról. Egyszer egy német teherautó lenyúzta a lovunk oldalának a bőrét, mert ők voltak a szakadék felőli oldalon és a vezető igyekezett minél beljebb húzódnival, nem törődve velünk. Gyakran láttuk, hogy 15-16 éves német katona gyerekek fáradtan ültek az út szélén, vagy gyalogoltak hazafelé hatalmas szereleket cipelve a hátukon. Előfordult, hogy a menekülő német csapatok elsőbbséget élvezve a mi karavánunk egy részét letolva az útról, elvágta minket egymástól. Mi a hátramaradt részhez tartoztunk. Emlékszem, hogy nagyon kétségbeesett helyzet volt, de főhadnagyunk, addig nem engedte továbbmenni az első részt, amíg mi be nem értük őket, pedig az oroszok már a nyakunkon voltak.

Emlékszem Graz bombázására. Délután értünk a város közelébe. Többen szerették volna, hogy menjünk be a városba, és kérjünk átmeneti segítséget legalább egy éjszakára. Bölcs vezetőnk amellet döntött, hogy álljunk meg egy közeli erdőben, és szokásunkhoz híven ott táborozzunk le. Hát ezen az éjjelen onnan néztük végig, hogyan égett az egész város, földig lebombázták az egészet. Ugyancsak itt történt, hogy két vadászgép alacsonyan szállva fölötünk vívta csatáját, és a géppuskasorozatok az erdőbe csapódtak be, ahol mi voltunk. Mi két vastag törzsű fa védelmében guggolva figyeltük, hogy melyik oldalra kell kúsznunk, hogy ne találjanak el. Az egyik fánál anyu a kisöcsémmel, a másik fa tövében a nővérem meg én

voltunk. Süvítették körülöttünk a golyók. Ezt is ép bőrrel megúsztuk.

Ilyen körülmények között érkeztünk meg Spital am Pyhrn közelébe, ahol egy tanyánál táboroztunk le. Főhadnagyunk bement a városba, ahol már amerikai katonák voltak. Elmondta, hogy menekülő magyar katonacsaládokkal érkezett, sok a gyermek, nő és idős ember. Mi a szokásunkhoz híven tüzet raktunk, mosakodtunk, egyszóval letáboroztunk, amikor vezetőnk visszaérkezett két amerikai dzsippel és néhány amerikai katonával. Tolmács segítségével közölték velünk, hogy a városka melletti dombon üresen áll egy fabarakkokból álló, volt Hitlerjugend-tábor, ott helyeznek el bennünket. A házakban 18 embert befogadó szobák voltak emeletes vaságyakkal. Így több család került egy szobába. Ha jól emlékszem, nekünk két emeletes ágyunk volt egymás mellett összetolva, az emeleten aludtunk a nővérem meg én, anyu a kisöcsémel az alsó szinten. Itt, a táborban éltünk a háború befejezéséig. Az Alpok csodálatos hegyei vettek körül bennünket, a csúcokat hó borította, de a völgyben már kitavasodott. Táborunk alatt, amíg a szem ellátott virágzó nárciszmező terült el. Ilyet még sosem láttunk, illatos fehér virágok borították el a rétet. A közeli erdőben sok volt a vargánya. Sokszor mentünk anyámmal szedni, ő jól ismerte a gombákat, így nagyon gyakran ettünk gombapörköltet. A másik étel, amit sokat ettünk, a vadon növény sóska volt. A feketekávé, a szétmorzsolódó fekete kenyeret és az ebédet központilag főzték és adták. Attól kezdve, hogy amerikai „fogságba” kerültünk, gyakran kaptunk amerikai húskonzerveket is reggelire és vacsorára. Ebéd után nekem kellett elmenni az amerikaiak konyhájára egy lábassal, mert ami megmaradt, azt szétosztották közöttünk. Ez néha több volt, néha kevesebb, de mindenképpen sokkal jobb, mint amit mi ettünk. Szerettem az amerikai húskonzerv ízét és a makarónit. Néha, amíg hazaértem, megdézsmáltam, amit kaptam, és ezért mindig nagyon megszidtak, én pedig szégyelltem magam, de nem bírtam ellenállni a kísértésnek. Az asszonyoknak pénzkereseti lehetőségük is volt, mert le lehetett menni a völgybe mosni, vasalni az amerikai katonákra. Azt megfizették, és abból ételmezt tudtak vásárolni. Anyám is lejárt, ha lehetett, mert a munkalehetőséget is fel kellett osztani azok között, akiknek nem derogált az ilyen

munka. Anyám vidéki tanítónő volt, nagyapám vidéki iskolaigazgató, és a dédapám is az volt. A mi családukban az asszonyoknak minden házimunkához jobban kellett érteniük, mint a cselédeknek, és sokszor maguk is csinálták őket. Van még egy olyan abroszom, ami a sok hányattatás ellenére csodálatos módon megmaradt, amit még a nagymamám font és szőtt. Voltak azonban a táborban olyan magas rangú katonatiszt-feleségek is, akiknek egyrészt derogált az ilyen munka, másrészt nem is értettek hozzá. Anyámnak nem volt választása, egyedül volt a három gyerekkel. Sosem éhezünk, mindig előteremtette az ennielőt. De ez így volt később is, a legnyomorúságosabb háború utáni Rákosi-érában is.

Nagyon élveztem az erdőt, a mezőt, a szabadságot. Kedvenc játékom az volt, hogy egy karóból készült képzeletbeli lovon vágtattam az erdei utakon. Eléggé szabadon voltunk engedve. Megtanították nekünk, hogyan néznek ki a különféle szabadon heverő gránátok, puszkagolyók, robbanó szerkezetek, és hogy azokhoz tilos hozzányúlni, de szólni kellett, ha látunk valahol. Hát bizony sokszor láttunk, szóltunk, de sosem nyúltunk hozzá. Megbízta bennünk, de nem is volt soha baleset. Félni sem kellett. Az ott lévő amerikai katonák nem bántottak senkit, ha találkoztak velünk, inkább adtak valamit, rágógumit, csokoládét. Gyerekként nagyon jól éreztem ott magam. Ebben az érzésben biztosan szerepet játszott a biztonság érzése, hogy nem menekülünk, a csodálatos természeti környezet és a korábban gyakran megélt félelem hiánya. A gyereket az anyagi jólét, azt hiszem, nem nagyon érdekli, mindig a máának él.

Új élet a táborban

Abban a szobában, ahol mi laktunk, volt még egy fiatal pár is. Babát vártak, aki néhány nappal a megérkezésünk után meg is született. Szegény kis jövevény azonban minden nap egész éjjel sírt. Lehet, hogy a mamának nem volt elég teje, és éhes volt, lehet, hogy fáj a hasa, ahogyan ez gyakran előfordul az újszülötteknél, mindenesetre az egész szoba napokig nem aludt. Néhány nap után a főhadnagyunk külön szobába helyezte el őket. Erre a kis történetre én nem emlékeztem, Kató nővérem mesélte el. A történet azért érdekes, mert végiggondoltam,

hogy az a szegény kis asszonynak első várandósságának utolsó hónapjait milyen borzalmas viszonyok között kellett végigcsinálnia a háború miatt. De az Élet élni akart, és annak a gyerekeknek meg kellett születnie, bármilyen mostohák voltak is a körülmények.

Így vártuk a háború végét biztonságban.

Az út hazafelé

Egyik nap összehívták a tábor lakóit, és közölték, hogy vége a háborúnak, és mindenki elmehet. Választani lehetett, ki hova, merre akar menni. A lakók nagy része inkább Amerikába ment, azokat az amerikaiak szállították tovább. A mi szobatársaink Dél-Amerikában kötöttek ki, és ott gazdag emberek lettek. Anyám még egy ideig levelezett velük. Anyut is igyekeztek lebeszélni a hazamenetelről, de ő hajthatatlan volt, hiszen megígérte apámnak, hogy Budapesten találkoznak. Összecsomagoltunk, felraktak bennünket egy vonatra, marhavagonba és az amerikaiak elkísérték a hazamenőket Sopronig. Ott átadtak bennünket az orosz parancsnokságnak, akik a továbbiakban nem törődtek velünk. A vonatokra nem lehetett felférni, és nem lehetett tudni mikor indulnak. Az orosz katonák az állomáson mindent elröböltek, amit csak mozdítni lehetett. Az emberek, akiket kiraboltak, kétségbeesetten jajveszéltek. Anyu a csomagok tetejére fektetett minket és mivel a gyerekeket nem bántották, így semmihez nem nyúltak. Ő maga elment az állomás postahivatalába, és segítséget kért, hogy a mozgó postakocsival vigyenek el Budapestre. A szőnyeget Sopronban hagytuk az egyik postásnál, és a három kofferrel felszálltunk a postakocsiba, amely elvitt Celldömölkig. Ott kiraktak bennünket megint az állomásra. Három napig vártunk, aludtunk koszosan az állomáson addig, amíg ugyancsak a postások segítségével egy mozgó postakocsiban hoztak fel Budapestre. Anyunak volt még pénze, a pengő akkor még használható volt, így némi ennivalót tudott nekünk venni. Itt az állomáson történt, hogy anyu még meglévő kis Doxa karóráját egy orosz katona, ráfogva a fegyvert elvette. Anyu oroszul kérte, hogy ezt ne tegye, mert a gyerekek miatt kell neki az óra, de ez nem segített. Ezután elment az orosz parancsnokhoz, és oroszul elpanaszolta a dolgot. A parancsnok azonnal felsorakoztatta az állomáson lévő ka-

tonáit, és anyunak meg kellett volna mondania, hogy közöttük van-e a tettes. Nem volt közöttük, így az óra nem lett meg, de a parancsnok bocsánatot kért, nagyon sajnálta az esetet. Ilyen is volt.

Találkozás apámmal

A vonat a Keleti pályaudvarra vitt bennünket, ahol megint a posta vezetője segített ki bennünket. Csomagjainkat elzárták egy csomagokat tároló, szortírozó helyiségbe, nekünk pedig éjszakára odaadta az irodáját. Mi ott megmosakodtunk, és a földön, újságpapíron aludtunk. Másnap reggel minket is bezártak a csomagok mellé, nehogy bajunk essék, és anyu elindult aput megkeresni. Így jutott el a Horváth Mihály térre, a posta vezérigazgatóságára, ahol megkérdezte, hogy jelentkezett-e szolgálatra az apám. Anyámat bevitték egy szobába, ahol egy íróasztal volt, és leültették az íróasztalnál lévő székre, majd mondták, hogy várjon. Amíg várt, döbbenetesen vette észre az íróasztalon lévő iratokon apám jellegzetes keze írását, de abban a pillanatban nyílt az ajtó, és apám lépett be rajta. Azt, hogy ez így zajlott le, ők mesélték el. Én arra emlékszem, hogy vártuk anyu visszatérését. Egyszer csak nyílt az ajtó, és a szüleim léptek be rajta, mind a ketten, és apu hóna alatt volt egy 2 kg-os kenyér. Mindannyian sírtunk az örömtől.

Apám elmesélte, hogy amikor vége lett a háborúnak, ígéretéhez híven Budapestre jött, és jelentkezett szolgálatra. A József Távbeszélő Központ műszaki igazgatójává nevezték ki. Keresett minket, de mindenhol azt mondták, hogy minden olyan menekülő családi tábor, mint amilyenek mi voltunk, elpusztult. Az oroszok juttatták őket arra a sorsra, ami elől mi menekültünk. A postán ismerték apám „tragédiáját”, így mindenki boldogan jött nézni a csodát, hogy előkerültünk. Anyu akkor a 165 cm magassága mellett 36 kg volt.

Epilógus

Végiggondolva és összerakva menekülésünk történetét, egyre inkább meggyőződésemmé vált, hogy Fentről vigyáztak ránk, bármi történt is velünk. Husztról el kellett mennünk, mert különben apámat valamilyen módon megölték volna. De honnan volt szüleimnek annyi bá-

torságuk, hogy három gyerekkel a tél elején elinduljanak a teljes bizonytalanságba, miközben háború volt? Az út folyamán többször tapasztaltuk, hogy az emberek többsége jó és segítőkész (lásd mozdonyvezetők, a magyar és az osztrák parasztok, az ukrán katonaorvos stb.). Az is többször bebizonyosodott, hogy a valamilyen közösséghez való tartozás biztonságot és hatalmas védőhálót jelent a közösség minden tagja számára, mint pl. a mi esetünkben a Magyar Posta, és a Magyar Honvédség volt. Vannak olyan remek emberek, névtelen hősök, akik tehetségükkel, elhivatottságukkal sokak életét mentik meg, s akiknek helytállása példa mindazoknak, akik ismerték őket. Melegség önti el a szívüket, ha rágondolnak, és talán elmondanak hálából értük egy-egy imát, de soha semmilyen elismerést, jutalmat nem kapnak. Ilyen ember volt az a főhadnagy is, aki mindvégig vezetett minket, és gondoskodott rólunk. Az osztrák Alpok hegyei között, télen 6 hétig él-

tünk a szabadban, és sosem fáztunk meg, nem voltunk betegek, nem fagyott meg semmink.

Csodák sorozata volt ez a történet, mert Istennek még sok terve volt velünk! De ez már egy másik fejezete családom életének.

Utóirat

A velünk történeteket azért tudtam megírni, annak ellenére, hogy akkor csak 6 éves voltam, mert később sokat beszélgettünk róla. Meséltük apunak, mi történt velünk, így a történetek eleve maradtak, nem felejtettük el őket. Sokat segített Kató nővérem, akit írás közben kérdeztem a részletekről, amelyeket ő részletesebben és pontosabban tudott. Nemcsak azért, mert 6 évvel idősebb volt, hanem azért is, mert csak ő tudott anyunak segíteni, hiszen felnőtté kellett válnia. Segítségéért ezúton is köszönetet mondok.

DR. KROÓ MÁRIA

AKADÉMIAI KIADÓ
KÖNYVAJÁNLÓ

- Barça** (Graham Hunter) - A világ legjobb csapatának története
- A földi élet regénye** (Szaahmáry E.-J., Maynard Smith) - Az élet születésétől a nyelv kialakulásáig
- Othon** (Bill Bryson) - A magánélet rövid története
- Az optimista gyermek** (Martin Seligman) - Véd meg a depressziótól, és boldog életedet
- Betegségek megelőzése és korai felismerése** (Berkó Péter)
- Elég legyen a válságból! MOST!** (Paul Krugman)

KERESSE KÖNYVEINKET WEBOLDALUNKON, AHOL ÁLLANDÓ KEDVEZMÉNYEKEL VÁRJUK!
www.akademiaikiado.hu

Szilánkok

Azt írja az *Aftonbladet*...

Időről időre felbukkanó tudálékos javaslat, hogy a címükben határozott névelős idegen nyelvű újságokat csak magyar névelővel említsük, azaz így: „a *Times*”, „a *Monde*”, „a *Welt*” stb. Nos, ez a nézet legalább két sebből vérzik. Így nemcsak az újság pontos neve sikkad el, de az elv következetes alkalmazása is lehetetlen. Vajon okvetlenül illik-e tudnunk, hogy egy svéd lap, az *Aftonbladet* ('Az Esti Újság') címe határozott névelő funkciójú determinánsra, ún. végartikulusra végződik, nélküle csak *Aftonblad* ('Esti Újság') lenne? Vagy hogy hasonló logika mentén a román *Adevărul* ('Az Igazság') is csak *Adevăr* ('Igazság')?

A probléma nem csak újságcímeikkel kapcsolatban merül fel. Kevésbé ismert körülmény, hogy több arab eredetű szavunk, mint az *algebra*, *alkohol*, *alkímia*, is névelőt tartalmaz, ahogy az *Alhambra* is, kivétel a *Korán*, ez névelővel *Alkorán*. Az idegen vagy idegen eredetű szavakban megbújó névelőket nyugodtan figyelmen kívül lehet hagyni, és a szót a magyar nyelv szabályai szerint kell használni. Csakis így: a *The Times*, a *Le Monde*, a *Die Welt*, az *Aftonbladet*. Továbbá az *alkohol*, az *algebra*, az *alkímia* stb., esetükben már fel sem merül a *gebra*, de még a *Hambra* sem. Ahogy egy mai példa, a Real Madrid és a Barcelona rangadója, az *el clásico* is mutatja.

Forma-1 és Formula-1

A világ több mint hatvan nyelvén csak *Formula-1* (*Formule 1*, *Formel 1*, *Vormel 1* stb.) néven ismerik, az elnevezés a résztvevőkre és a versenyautókra vonatkozó szabályzatra, a „formulára” utal: „The 'formula' is a set of rules which all participants and cars must meet.” Csak nálunk él a *Formula-1* mellett a *Forma-1* is. Igazi hungarikum, amiben van még valami kurucos „eb ura fakó” is. De hogy mi van a *Magyar helyesírási szótár* (11. kiadás, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984) *Forma-1 verseny* címszava mögött, miközben a *Formula-1* címszó hiányzik, azt már nehezebb megmagyarázni.

V és w

Megnevezésük „vé”, illetve „dupla vé”, de hangértékük a magyarban egyaránt „vé”, és többnyire ezt az ejtést halljuk a *www* (world wide web) révén még a rádióban is: „vévévé”.

Ám ezt sokan félrevezetőnek érzik, és a „dupla vé, dupla vé, dupla vé” ejtés mellett érvelnek (lásd az angol „double u, double u, double u”-t, a francia „double v, double v, double v”-t vagy a spanyol „triple uve doble”-t). Viszont még angol eredetű betűszókban is előbb-utóbb a „vé” ejtés honosodik meg, lásd WTO, WHO stb. Ezt nyelvművelők sem kifogásolják, mondván, hogy a *w* angol (bilabiális) hangértéke a magyarban nem létezik. A dilemma azonban nem a hangérték, hanem a betűk megkülönböztetésének jogos igénye. Márpedig a *v* és a *w* megkülönböztetése következetlen: a watt SI-jele (*W*) vagy a volfrám vegyjele (*W*) kiejtve egyaránt „dupla vé”, de a WPW-szindróma ejtése már „vépévé-szindróma”. Viszont nem ez a helyzet a szintén azonos hangértékű *k* és *q* esetében, az utóbbi betűszókban is „kú”, pl. az IQ is „íkú”, nem „íká”.

Praktikus javaslattal állt elő egy tv-személyiség: a *w* neve legyen *vú*, lévén a klasszikus latinban még alakváltozat *v* és *u* közös származéka. Mondani sem kell, a javaslat elutasított. Pedig a „pévécé” (PVC, azaz polivinil-klorid), illetve „pévúcé” (PWC, azaz Personal Wireless Communications) ejtés informatívabb lenne. És persze a „tripla vú” (*www*) is.

Sci-fi és társai

Hagyományos latin kiejtésünk szerint a latin *c* ejtése *e*, *i*, *ae*, *oe*, *y* előtt „cé” (*centrum*, *circus*), minden más helyzetben „ká”. De „cé”-t ejtünk magánhangzó előtt a hangsúlytalan *ti* szótagban is (*portio*, *natio*), kivéve *s*, *t*, *x* után (*suggestio*, *Attius*, *mixtio*). Az utóbbi szabály nagyon is praktikus, *s*, *t*, *x* után kényelmetlen „cé”-t ejteni. Ugyanakkor vállaljuk ezt a kényelmetlenséget a *c* esetében, amikor „cé”-t ejtünk *s* és *x* után is (*scintillatio*, *excellens*). Ez a szabály érvényesül más nyelvekből kölcsönzött latin eredetű szavakban is, innen pl. az angol *science fiction* rövid alakjának, a *sci-fi*-nek „szcifi” ejtése is. Viszont számos görög-latin eredetű nemzetközi szóban *k*-t írunk és ejtünk, mint *szkepszis*, *aszkézis*, *szkíta* stb. Talán lehetne ezt általános érvénnyel követni: *szkenárió, *szkintigráfia, *szkientológia stb. És persze *szki-fi*.

AMBRUS FERENC

Sose halunk meg

A kis latin országban az Első Tanácsadó látva a Magas Hivatal tekintélyének lassú hanyatlását, korábban az ország támaszainak tekintett és úgy-ahogy hűséges miniszterek, elnökök, öreg tábournokok elmúlását, érezve a hidegséget, ami a hazudós tisztségviselőket körüllegte, valamint azt, hogy gyors, szinte észrevétlen eltűnésük mindenféle gyanúra ad okot, az elbocsájtottak pedig bújnak, vagy egymás között elégedetlenkednek, azt javasolta az Elnöknek, hogy ezeknek a „tisztelretreméltó” személyeknek még életükben rendezzenek valamilyen ünnepséget. Az Elnöki Hivatal ígérje meg nekik, hogy ennek során *illő keretek között* nyilvánosan felsorolhatják hosszú életük érdemeit és dicső cselekedeteiket. Rendjeleiket fehér ruhás lányok bársonypárnára fektetve körbehordozzák a padsorok között, felállítják és leleplezik a róluk készült festményt, esetleg mell- vagy egész alakos szobrot. Méretük attól függne, hogy az ünnepektek mennyivel tudnak hozzájárulni a művészek munkadíjához vagy az ünnepség sikeréhez.

– Aha – mondta az Elnök, akinek a fejében – mivel vizuális típus volt – azonnal saját maga jelent meg a feldíszített emelvényen, amelyiknek, mint ilyen alkalmakkor mindig, pontosan olyan magasnak kellett lennie, hogy a jelenlévők feje az ő térde magasságával kerüljön egy szintre, és elképzelt, hogy a Tisztelt Egybe gyűltekhöz beszél. Hirtelen átvillant az agyán, miképpen kezdi majd a szónoklatot, amely megjelenik az általa fizetett, mindenben lojális, helyi újságban: *„Nagy megtiszteltetés számomra, hogy ezen a szép napon, melyet aranybetűkkel fogunk felvésetni országunk történetének márványtáblájára, szeretettel köszönhetem hazánk oszlopait... támaszait... idolkait... stb. stb.”* ...és először csak annyit kérdezett, amikor a képzelete továbbvitte, és sikerült kissé elszakadnia a saját magáról alkotott képtől: *„És honnan veszünk fehér ruhákat, azoknak a szüzeknek?!”* Megoldható – mondta az Első Tanácsadó, úgy is mondhatnám, hogy nem nagy probléma, de a fehér ruha fog könnyebben menni.

Ahogy azonban az Elnök jobban megforgatta magában a tervet, további kételyei támadtak, és minél többet gondolt a javaslatra aznap este és

éjszaka, annál messzebbre jutott, mert homályosan úgy érezte, az egész procedúra nagyon hasonlít valamire, csaknem olyan, mint egy végső búcsúztatás, és eléggé eltér az egyház által támogatott gyakorlattól, ugyanis korábban, a hivatala előtt, amikor még nem rohant így a világ, volt idő kivárni az érdemben gazdagok természetes elmúlását, akik azután már nem zavarhatták jelenlétükkel a róluk elzengett dicséreteket, azon felül lényegében puritán nevelést kapott – a pompát és a hangos dicséreteket ugyan ő is megkapta, és könnyedén elviselte, hangoztatva, hogy nem szereti őket –, ennek ellenére néha szorongással töltötte el, róla vajon mit fognak „ezek” mondani, ha már azon a bizonyos utolsó ünnepségen csak testében lesz jelen. Mert szó, ami szó, senki nem ismerheti magát jobban saját magánál, ugyanakkor fennáll a veszélye, hogy volt híveink önképe nem felel meg annak, amelyet *mi alkottunk róluk*. Ez az egyik bökkenő. Kínos dolog, de neki is eszébe jutott számtalanszor, hogy ha szerencséje lesz, és a halálos ágyán még gondolkodni és inteni tud, akkor odainti magához a... szóval azt a valakit, aki akkor még feltehetően mellette, helyesebben az ágya mellett lesz, és a kezébe nyomja saját, előre gondosan megírt nekrológját: *„Ezt olvassátok föl, esküdj, hogy felolvassátok, mert különben...!”*, de sajnos nincsen *mert különben*, mert az élet akarat és az akarat élet nélkül – mint tudjuk – zavaros filozófiai kategória, és nem hosszabbítható meg. A nagy búcsú – esetleg többször is – jó ötlet, olyanná tesz bennünket, mintha volna még akaratunk, és képes lenne hatni másokra. A szó, a szó a legerősebb fegyver, sajnos csak addig használható, amíg tart az emlékezet, ami szintén az akarat rokona. Meg is kérdezte másnap az Első Tanácsadót, aki a hívásra számítva már korán reggel ott serteptélt a titkárnök körül, és óvatosan várt, azoknak a beosztottaknak a türelmével és tapasztalatával, akik biztosak benne, hogy *az idő mindig nekik dolgozik*. Az Első Tanácsadó tudta, hogy a javaslat elfogadása sokkal kevésbé kockázatos, mint az elvetése, ugyanis csak az utóbbi veszélyes..., abban az esetben, ha kitudódik. Kitudódik, és *valakik* elmondják, hogy az Elnök nem akarja megadni a tisztességet azoknak, akik-

nek korábban maga adott hatalmat. Az Elnök nem mondhatja, hogy „kérem, ne csináljunk élőknek nekrológot, tessék előbb meghalni, akkor majd jöhetnek a dicséretetek”, mert az élemedett hívek csapata igenis szereti hallatni a hangját, és szeret magáról beszélni.

– Hogyan gondolod? – kérdezte Elnök az Első Tanácsadót. – Mindenki, akit majd odahívunk, maga írja meg saját dicséretét – mondhatni nekrológiáját...? De hiszen ez nonszensz, ezek egész eddigi életükben folyton másképpen látták magukat, mint ahogyan illett volna látniuk, képzelj csak el, milyen dicshimnuszokat zengenek majd magukról, hogyan vetélkednek majd egymással. Ez nem történhetik meg akkor, ha a nekrológot a még életben lévők, legtöbbször a helyükre lépők írják, igaz, hogy azok meg olyan tulajdonságokkal ruházzák fel az elődeiket, amilyenek nekik vannak, vagy szeretnék, hogy legyenek, és róluk is majd ilyen szépeket mondjanak, de azt az elhunyt legalább nem tudja kiigazítani. Szóval saját maguk fogják magukat elparentálni? – kérdezte az Elnök, és már látta is a divatjamúlt sötét öltönyöket, amelyek hirtelen nagyok lettek, mert kifogyott belőlük az ember, az árulkodóan bő gallérokat, amelyeken lötyög a csokornyakkendő, és az erre az alkalomra kifényesített fejű sétabotokat, amelyek nagy zajjal vágódnak el az ünnepségek alatt, mert gazdáik elfelejtik, hova támasztották őket. Szörnyű látomás, ennek feldolgozásához végtelen szeretetre és még több agykéregre lenne szükség.

– Éppen ez az – mondta az Első Tanácsadó. – Ezek félnek az utódaik véleményétől. Az utódok egyáltalán nem tisztelik a seniorokat, apakomplexusuk egyenlő a nullával, önmagukat tartják a legokosabbnak, szókinsük csapnivaló, képtelenek lennének megírni egy nekrológot, szóval őket nem az önünneplők választották utódnak. Kegyelmes Uram, bocsásson meg, ezeket, mikor az idejük lejárt, ön jelölte ki a helyükre, csupa fiatal, önhöz hűségesküvel csatlakozót emelt följük, akiket a távozók utálnak teljes szívükből, és ez az utálat visszahat rájuk, érthető tehát, hogy nagyon is tartanak attól, hogy a nemlétükben mit fognak mondani róluk, hogyan söprik el az emlékezetüket, hogyan osztályozzák le őket az örökkévalóság iskolapadjában, és mivel ön volt az, aki ezt cselekedte velük, nagyon megkönnyebbülnének, ha ők maguk mondhatnák el mindazt,

amitől szellemi túlélésüket remélik, és önt azonnal felmentenék, sőt hálásak lennének, hiszen egyikük sem az idős Cato, akitől egyszer megkérdezték, miként lehetséges, hogy még nem állítottak neki szobrot Rómában, mire ő azt válaszolta: „*Jobb, ha a nép azt kérdezi, miért nincs Catónak szobra, mintha azt kérdeznék, miért van*”, tehát ilyen egy sincs közöttük. Igaz, hogy Cato szónoki képességeivel bíró sincsen közöttük egy sem, és ha azt kérdezi, ki fogja meghatározni, hogy mit mondjanak magukról, az sem probléma, nem fognak mást mondani megmaradt és megszerpített emlékeiknél, hiszen legjobban mégiscsak a gyermekkoruk és szüleik emlékezete foglalkoztatja őket, ez természetes, teljesen veszélytelen, másoknak is kellemes, békés téma, feloldása minden korábbi bajnak, gondnak, a szülőföldjük iránt érzett nosztalgiájuk és benne a szépen kiigazított ifjúkor... És ennek a békének és megnyugvásnak Kegyelmes Uram, ön lesz az elindítója. Ha a hatalmasok a haláluk utáni nemlét gondolatától borzadnak, akkor hasonló borzadással kellene nézniük azokra az időkre, amikor még nem is születtek meg, de érdekes módon, az senkinek sem fáj, pedig semmiben sem különbözik a halál utáni nemléttől. Azt, hogy a tűnékeny lét intermezzóját egy másik végtelenség – a nemlét végtelensége – kövesse, mindenki elviselhetetlennek tartja. A születés előtti családfa igazgatása nem szomorú, hanem jutalmazó, mert úgy gondoljuk, hogy minden elődünk csak azért élt a Földön, hogy bennünket létrehozson. A nyilvánosság előtt tartott beszéd ezért feloldozás bűnbánat nélkül, a múltbéli nagyság színes faliképe, nem úgy, ahogy Martialis, a gunyoros római mondaná: „*Nec illi terra gravis fueris: non fuit illa tibi*” – Ne legyenél, föld, neki nehéz, ő sem volt nehéz neked.

Szeretni fogják önt ezért azok, akik – hasonlóan az ünnepelekhez – maguk is várják majd elmúlt idejük sebeinek gyógyítását a magasztos búcsúztatás – majdhogynem feloldozás – által, és ön jó lesz ebben a papi szerepben. Nem is fognak semmit mondani az elmúlt vizsályokról, pártütésekről, csalódásokról, civódásokról, hiszen a róluk való emlékezés meghosszabbításának lehetőségével ön ajándékozta meg őket, észre sem veszik, hogy természetesen ön fogja meghatározni minden szavukat, ön, aki lélekvezetőként irányítja a halhatatlanságuk hajóját, és csak annyi az elenyésző különbség Kha-

rón ladikja és a halhatatlanság hajója között, hogy az utóbbin még élők utaznak, akik tudni sem szeretnék arról, hogy: „*Omnia mors perimit et nulli miseretur, ad mortem festinamus peccare desistamus*”. El kell hitetni velük, hogy személyiségük csodálatára vár mindenki, emlékeikkel gazdagon megajándékozzák az őket ünneplőket, tetteik nem olyan érdekesek, mint az, hogy mit gondolnak magukról, és akkor beszélni fognak, és beszédükben minden benne lesz, ami kellemes, szeretetre méltó és könnyedén elfogadható, mert hogy is mernének ön előtt, aki a halhatatlanságot ígéri nekik, olyasmit mondani, ami sértő, ami kritikus, vagy ami elrontaná az ön kedvét.

– Nehéz ügy, nehéz ügy – mondta az Elnök –, de ezt nem azért mondta, hogy kétségessé tegye, hogy a terv nagyon tetszik neki, és saját szerepe benne hasonlóképpen, csak elnökösködött egy kicsit, hozzátéve: „*Én is tanultam az iskolában, hogy elődeink, a rómaiak is ezt cselekedték, akik a hatalom és még inkább a pénz birtokában voltak, siettek bizony a maradandóságukkal törődni, és ha nem állítottak volna annyi szobrot, és nem írtak volna annyi méltatást magukról, most azt sem tudnánk, hogy léteztek-e egyáltalán, mert az utódaik nem azzal kezdték, hogy összetörték a szobraikat, és csak a mérgesebbje üttette le a szobruk fejét.*”
 Jut eszembe: Mi legyen a sorrenddel? Kivel kezdjük az ünnepsorozatot? ...mert ha a betöltött idő lenne az, ami kijelöli, akkor azok sértődnek meg, akik érdemdúsnak hiszik magukat. Ha azonban őket vesszük előre, akkor az öregebbek fognak békétlenkedni. Ezzel kapcsolatban ki kellene találni valamit... Talán egy erre kinevezett bizottság tagjai, akik – megfelelő előkészítés után – átveszik a felelősséget, akiknek természetesen én nem mondom meg, hogy kik legyenek a sorban következők, de a bizottság elnökével éreztetem majd óvatosan, kik azok, akik ebben a megtiszteltetésben ne vagy csak nagyon későn részesüljenek, esetlen ne legyen idejük kivárni, hogy ők is végigsétálhassanak a vörös szőnyegen, hogy kézfogással engedélyt adjak nekik a belépésre a halhatatlanok csarnokába, szóval, azt hiszem, egy bizottság, amelyik autentikusan dönt, és ne legyünk szegénylősek, azt is meghatározza, hogy az obulus, amiből könyvek, szobrok és képek vásárlására is jusson, mennyit érjen.

Így hát minden az Első Tanácsadó elképzelései szerint történt. Mivel hamarosan híre ment,

hogy mi készül, az érintettek természetesen nem hittek semmiféle bizottságban, és egymás után keresték meg óvatosan közvetítők vagy ajánlók segítségével az Első Tanácsadót, hogy ők legyenek az elsők, és azt is megsúgták neki, hogy nem lesznek hálátlanok, hogyha segít nekik XY riválisukat megelőzni, teljes alakos szobrot készíttetni stb. És akkor az Első Tanácsadó azt mondta, hogy neki a pártatlansághoz ragaszkodnia kell, és nem lehetséges a bizottságot befolyásolni, és az Elnökhöz sem érdemes futni, mert ő elhárította magától a döntés nehéz munkáját, mindazonáltal költségei neki magának is vannak bőségesen, itt van például a növekvő papírár, aminek kompenzálására persze hivatalosan és átláthatóan átutalt, bármilyen összeget nagyon megköszönne, a közbenjárás persze, mivel ez inkább kitüntetés számára, nem pedig munka és fáradság, nem kerül semmibe, erre ne is gondoljanak. A cél a fontos, hogy a megszolgált tisztességet mindenki azonos módon kapja meg, erre viszont megvannak a garanciák. Ezt az öregek természetesen nem értették félre, mindenki tudta jól, hogy a világ olyan gyorsan soha nem változik, hogy az ajándékozásoknak vége szakadjon. Így hát megindultak az ünnepségek. Mivel a „felmerülő anyagi nehézségek” megoldódtak, a szeretet és megbecsülés hullámai minden harmadik hónapban elborították a feldíszített termet, az Elnök bibliai idézeteket válogatott, amelyeket minden alkalommal fejből mondott el a meghatottságtól párás szemű hallgatóság előtt.

A történetírók szerint egyetlen aprócska baj akadt csupán. Nem lehet tudni, hogy az emberi sorsokba beleavatkozó illetéktelenek leckéztetése végett, az isteni szándék következtében, esetleg a biológia kiismerhetetlen szeszélye folytán vagy a népi vélekedés megvalósulása-ként, akit egyszer életében elparentálnak, azon nem tud erőt venni a halál, a pompával elbűcsúztatott önjelölt kiválóságok egyszerűen nem akartak és a felsorolt okok miatt feltehetően nem is tudtak meghalni. Még évekig, évtizedekig követelték, hogy újra és újra elmondhassák magukról saját dicséreteiket, az Első Tanácsadó pedig menekült előlük. A kis latin országban – állítólag – ezért tértek vissza ahhoz a régi szokáshoz, miszerint nekrológokat csak halottakról mondanak.

DR. SZIRMAI IMRE

Az első pofon

Kora tavasz volt, amolyan természeti dualizmus vagy akár natura interregnum: A tél már szedelődzködött a végtelenbe, de a tavasz még egyetlen gyermekként bukácsolt a kertek alatt. A kopaszodó állú és fejű salabakter télapó még visszasettenkedett városkánkba, rekedt megszakításokkal óg-mógott, füttyentéseivel leparancsolta a hegyekből a nemerét, hogy lankadó erővel és fáradt dühvel jégvárját vonjon az utcákat övező tócsákra, vértelen ujjaival kaparászta a házak falait, ablakait, vackaikra kényszerítette az ólálkodó négy lábúakat, szaporára készítette a későn hazatérőket és korán indulókat megcsipkedve arcukat, kezüket. Különösen hajnal táján volt tapasztalható sertepertelése, mikor reménytelen, de dacos utóvédharcba bocsátkozott a pirkadattal; ilyenkor a légszavargó hátára kapta a tél generálist, végigszáguldoztak a városka utcáin, csizmájukba kényszerítették a hőmérők higanyszálát, zúzmarát leheltek az ajtókapuk kilincseire, az ablakokra, a háztetőkre...

A szemtanú, a karcsú éjjeliőr sápadozott, apródjai, az apró éji lámpások meg hunyorogtak, látván a maródi kettős rosszmájú próbálkozásait.

– Keljél, kisfiam! – hallottam a messzeségből édesanyám sajnálkozással teli, ám határozott hangját. – Öltözz, egyél, és indulj!

Nehezemre esett a korai kelés, de nem panaszkodtam, mert már az este büszkeségtudattal feküdtem le: Úgy éreztem, kellek, feladatot bíztak rám, és ezek a gondolatok velem együtt ébredtek. Még indultában kellett, hogy sorba álljak kenyérért, azaz váltanom kellett nagyanyámat, aki már órák óta ott várakozott a „kenyeres” előtt.

Kétnaponként indult így a nap: hol édesanyám, hol nagyanyám volt az első, hogy helyet foglaljon az egyre sokasodók sorában, mert csakis így jutottunk kenyérhez, amit csak minden másnap osztottak a város központjának boltjában. Sem nekünk, sem másnak nem volt lisztje, gabonája, amiből süthetünk volna, mert a háború műtötisztára seperte a padlásokat, a lisztesládákban is az éhhalál szélén szédelegtek az egerek. Volt otthon valami kevéske máléliszt, némi kolompér, de ezekhez – hallottam

beszélgetésükből – nem volt szabad nyúlni, azt kincsként őrizték mindennap hazavárt édesapámnak, akitől úgy két éve kaptuk az utolsó levelet a harctérről, valahonnan Ukrajnából. Azóta nem hallottunk róla, nem jött semmi hír. Egy hazatért bajtársa mondta, hogy biztos fogásba esett, tehát van remény a viszontlátásra.

Ez az állapot volt önértékelésem egyik rugója: Én vagyok az egyedüli férfi a családban nagyanyám és édesanyám mellett, azaz ott volt még a nagynéném, aki a hátsó szobában lakott, de szegénykére nem lehetett számítani, mert évek óta bénán feküdt. Tegnap este hatványozódott felelősségem tudata, mert úgy döntöttek, már felnőtt vagyok, mehetek másnap, azaz ma reggel, kenyérért.

– Indulj, kisfiam! – szorított magához édesanyám, miután ettem a tegnapról megmaradt, felsütött tokányból, és amúgy téliesen felöltöztem. – Siess, hogy meg ne fázz. Ha katonákat láatsz, húzódj a kapualjba, míg elmennek, ne állj szóba senkivel.

Feleslegesnek bizonyult a nógatás, mert a metsző hideg megfuttatott, úgyhogy néhány perc teltevel – nem laktunk messze a központtól – már a kenyeres közelében voltam. Nem is lehetett volna eltéveszteni a boltot, tudtam hol van, no meg ott kígyózott előtte a sor: lehetek már vagy húszan, mind-mind ismerős emberek, ott álltak kisebb csoportokban, vagy éppen ültek, támaszkodtak a házsorok falainak, egyesek halkán beszélgettek, mások maguk elé meredve hallgattak, az oszladozó homályban egy-egy szentjánosbogár-villanás parázslott.

Szemben a várakozókkal milicista állt, azaz támaszkodott a bolt ajtajának, és arcán a felsőbbrendűsége tudatának jelével bámulta a minden irányból érkezőket.

Azonnal megtaláltam nagymamámat, aki láthatóan már várt.

– Gyere, állj ide a helyemre! Nem fázol? – nézett rám, s valami büntudatfélét véltem felfedezni a tekintetében.

– Nem, nem fádom – válaszoltam, amiben volt némi füllentés, mert bármennyire igyekeztem is szorosabbra húzni a vatelines kabátomat, a hideg beszemtelenkedett alá.

Nagymamám elsietett miután kezembe nyomta a kenyér árát.

– Próbálg meg kérni egy jobbat, ne legyen lapos meg törött! – szolt elmenőben, de ez csak – tudta ő jól – amolyan kívánság volt, mert ott benn nem lehetett válogatni, a kérésre rá se hederítettek, odavetették a pultra a vályogot, fizettél, és mehettél. Nem véletlenül nevezték vályognak azt a kenyérféleséget, mert kockás volt, erősen barna, inkább fekete, a héja örök haragban volt a belével, mert minduntalan elvált tőle, töredezett. A bele vizenyős, sárszínű masszava volt, helyenként öblös üregekkel, inkább törni kellett, mint szelni, mert hozzáragadt a késhez, s ha összenyomtuk ujjaink között, olyan lett, mint a gyurma: Nem volt ruganyos, oda tapadt az ujjainkhoz. Tanúi voltunk, hogy mikor plakátokat ragasztottak a kapuinkra, ilyen kenyérbéllel csirizelték oda. Nemezszer találunk benne sületlen mócsingokat, madzagszálakat, egérpiszkot, de egérfarkat is. Úgyhogy ehető csak akkor volt, ha nagyon éhesek voltunk – azaz naponta –, és ha megpirítottuk a csikótűzhely platniján, ha édesanyám vagy nagyanyám feljavította egy kis fellegzsírral.

A házikenyérnek csak az emlékét hordoztuk magunkban: Naponta láttam a ropogós, pirosra sült, kerekded, hasas, majd szekérkeréknyi asztali áldást. Nekünk, gyerekeknek ünnepnap volt a szombat, a kenyérsütés napja. A család asszonynepe már péntek délután készült a hentele visszatérő eseményre: Szitálták a lisztet, dagasztottak, kelesztettek, szakajtókosarakba mélyesztett, hófehér vászonkendőkre rakták a labdaszerű masszát. Másnap, kora reggel fűteni kezdték az udvaron az eperfa alatt terpeszkedő búbos kemencét, a tüzet szőlővenyigével élesztették és szaporították, majd hosszú fahasábok paraszával hevítették a belvilágát, gyakran egyengetve, terítgetve az izzó paraszt.

Mikor a vetésre került a sor, már mi is ott voltunk a kemence környékén, és nagy élvezettel figyeltük nagymama minden mozdulatát, aki lemosva a vetőlapátot káposztalevelekkel borította, majd begyakorolt mozdulattal ráöntötte a szakajtó tartalmát, és behelyezte a kemencébe, melyből előzőleg kikaparta a már megfeketedett paraszt.

Legalább tíz-tizenkét vetést végzett, mert nemcsak a magunk részére, de a rokonoknak, a jó szomszédoknak is sütött – ez volt a szokás. Mikor már mindegyik dagasztottat elnyelte a

búbos tátongó szája, egy fogós pléhfedővel elrekesztette, majd időközönként fel-feltárta a kemencét, belenyúlt a hosszú piszkafával, megforgatta a sülendőket tengelyük körül, majd újra lezárta a nyílást. Mi, gyerekek, a jó szomszédok és a rokonok folytatói izgalommal vártuk a végkifejletet, a számunkra leginkább várt eseményt: Amikor már pirulni kezdett az érő kenyerek héja, nagymama hozta a madárkakat – ezt nekünk, gyerekeknek sütötte, ami nem volt más, mint egy, a gyúrótáblán hosszú copfra emlékeztető, kigyúrt vastag tészadarab, amit összefont: Lett tojásnagyságú feje, karcsú, hosszú dereka, ami terpeszkedő lábokban végződött – tényleg olyan lett, mint a hátán pihenő madár, végül két darabocska szent nyomot a fejébe szemek gyanánt.

A sütés vége felé már türelmetlenek lettünk, háborgott a gyomrunk: A megismételhetetlen, egyedi ízű kenyér és a madárkák fogyasztásának izgalommal várt élményét csak hatványozta az udvaron elhatalmasodó, rabul ejtő illatuk és hajnalpírra emlékeztető színük. Ilyenkor elgondolkoztam, és gyakran vitatkoztunk is várakozó társaimmal: Milyen a kenyér íze? Kevéske tapasztalatunk volt, már csak korunknál fogva is, de tudat alatt mindent – egy új illatot, ízt, formát – a már ismerthez hasonlítottunk: hogy ez olyan, mint, ez akkora, mint. De a kenyér, a frissen kisült kenyér illatát nem tudtuk semmihez sem hasonlítani, nem találunk a világunkban etalont, amihez viszonyíthattunk volna – abban maradtunk, hogy a kenyérnek kenyér az íze, az illata. Ajzottan vártuk, hogy pukkanjon ki sülés közben a kenyér vastagodó héja, mert ennek az ellendruknak tetten érhető eredménye lett: a kenyér fara, öklömnyi kidudorodás a kenyér szélén, amelynek nem volt héja, puha és rücskös volt, amolyan átmeneti állapot a külső borítás és a belső tartalom között. Egyetlen mozdulattal le lehetett törni, rágása nem vette igénybe a rágóizmokat, és az íze is a kettő keveréke volt.

S ha lehet még fokozni az élvezetet: egy jókora karéj kenyér, a madárka, a farafriessen fejt, habzó tej kíséretében, de a többnapos kenyér, mely ott lapult az oldalháznál a lenvásznú terítő alatt, megnyergelve házikolbásszal vagy ösztövéres szalonnával, de akár disznózsírral megkenve, az élvezetek netovábbja volt.

Kimondhatatlanul jólesett kirándulni ezeknek az érzéseknek a világába, így a várakozás

nem tűnt kibírhatatlannak. Mozgolódás vette kezdetét a sorban, az emberek helyezkedni kezdtek – közeledett a kenyereszekér. Mikor a páralepellel borított lovak megálltak a járda szélén, a boltajtó előtt, a milicista odaintett két férfit, szólt nekik, és ők látható igyekezettel, nagyokat lehelve tenyerükbe, hordani kezdték a vályogokat a boltba. Ez szerencsés és főleg hasznos feladat volt, mert elsőként megkapták az adagjukat, és máris mehettek haza.

A rend őre intett: Kettesével lehetett bemenni a boltba, míg mi lassan araszoltunk az ajtóhoz.

Végre én is odaértem a bejárati ajtóhoz, s már-már csendre intve biztattam rakoncátlanodó korgó gyomromat, mikor a hőrihorgas milicista rám förmedt:

– Te mit keresel itt? Hogy kerültél a sorba? Biztos befurakodtál!

– Nem, nem furakodtam... nagymama állt itt, én a helyére álltam.

– Még hazudik is a kis taknyos! Na, mars ki a sorból! – s hogy megerősítse igazát és parancsát, tolt is egyet a vállamon.

Ki kellett állnom. Percekig cövekeltem tanácstalanságomban, és nagyon szerencsétlennek éreztem magam. Sírni szerettem volna, de cseperedő büszkeségem meggátolt.

Végigaraszoltam a már nagyon hosszú sor mellett, és a végére álltam azzal a daccal, hogy csak azért is kenyérral térek haza. Nem volt szerencsém, mert lehettem vagy tizedik az ajtó előtt, mikor a milicista lehúzta a redőnyt:

– Mehetnek haza, mára nincs több kenyér!

Nagyon fájt, és szégyelltem magam. Két napig nem ettünk kenyeret, édesanyám előhozott néhány szem burgonyát a kamrából, felszeletelte. Kisütötte a platnin – azt ettük.

DR. SZÖLLŐSY TIBOR

Oszkár és Írisz

A villamos átható zörgéssel vette birtokba a környező füleket. A különös, hadészi lárma domesztikációs istencsapásként sújtott boldogboldogtalant, ám ennyi. A délutáni nap vérző akkordokban búcsúzott aznapi áldozataitól, akik vélt sikerek és kudarcok ingoványán lépdelték át a nekik szabott idő megható percein. Oszkár pedig puha kalapban, leomló hajfürtökkel, kezében plüssmackót szorongatva ült az inkriminált jármű festett deszkáján, lábát keresztbe téve, noha ezt egyes tanárok mint rossz szokást ellenezték, mert elszorítja a lábak vidám, gondtalan keringését, s ezáltal korai öregedéshez vezet, ami ellen már akkor is pasztillák voltak forgalomban.

A plüssmackót – gyermekkori reminiscencia – analitikus orvosa tanácsára vitte magával, hogy korai énjének e bohó fixációját megtanulja nem szégyellni önmaga és mások előtt. A plüssmackó – mondta az analitikus – az anyaöl és a dugószerű *férfitest* szinkrón formációja, így egyazon módon tölti be a védelmező anya és az erős apa szerepét, melyre mindnyájunknak szüksége van.

Oszkár könnyedén lengette gondolatait az általa korlátlan szubjektum porondjának nevezett térben, mely tágas volt és barátságos. A nézők szüntelen tapsa közepette végezte bámulatos mutatványait, melyek titkos referenciacsatornákon nagy biztonsággal ragadtatták el ámuló környezetét. Oszkár ezt természetesnek tartotta, hiszen éppen erre törekedett hajlékony, láncfürtös gondolataival, melyek bár olykor egy kivénhedt artista jutalomjátékára emlékeztettek, mégis megfelelően hangolt csipkés empátia csíráit öntözgették a lelkek szikkadt talajába, az arisztokratikus dekadencia haszontalanságait meghazudtoló bizonyossággal.

Oszkár, az író, önmagát emelte magasba úrfelmutatáskor, és önmaga előtt borult térdre csöngetéskor, hogy álomvilágának folyamatos szédületét semmi ne veszélyeztesse.

A villamos zöld, sárga és piros fényekbe öltözött, ahogyan a szürkülő város felvillanó fényreklámjai belsejébe vetültek, dúsan kínálva a század hökkentő vívmányait, már és még. Szívében ki- és belövellések uralták a terepet, páratlan tűzijátékban, mely írásainak

káprázató villódzásaival mutatott rokonságot.

S ekkor a plüssmackó megrándult a menhelyet nyújtó kézben, s Oszkár görcsös idegességgel ragadta magához korai énjének e prolongált rögzülését. Ajka megvonaglott, mint francia filmekben szokás, mikor közeledik a pillanat, hajnali vadászat, hallali kúrtszó, mi egymás, istenem! És Írisz! Fiatalság és élet egymásba fonódott tökéletessége, kábító excesszus, egyazon személy feneketlen (!) vertikumába ágyazva, kora őszi krizantémos gerjedelmek szülőjeként, nélkülözve legénylakások keserűsége dohányillatát, mint üstökös a csóváját, amennyiben útközben esetleg elvesztette volna. Szőke haja puhán omlott alá divatos kalapja alól, s hóolvadáskori szeme mintegy álmos tudatlansággal ösztönöztek ellenállhatatlan cvikkerű közeledésekre.

S a férj, istenem, már ezt is tudjuk, puha szőnyegekkel zsúfolt várójába kilépve számottevő eleganciával kérte magához a soron következő, kislányosan zavart vagy éretten kacér betegségeket, hogy finom ujjait diszkréten végigfuttassa az alig felhajtott, külön orvosi célokra vásárolt fehérneműkön, olykor alattuk, amint a kór súlyossága megkívánta. Ennek a szabálytalan, megnyerő korrektségű, ugyanakkor szélhámos puhaságú arcnak a villamosok világa oly idegen, mint az omladozó külvárosoknak az ő titkokat sugárzó rendelője. Oh, bárcsak egyszer elbújhattam volna serdülőkoromban a súlyos brokátfüggönyök mögé, hogy magamba szívjam a kitárulkozó asszonyok illatát és indulatait, azt a reménytelen jelbeszédet, amellyel a kielégíthetetlen szenvedély feladja és felkínálja önmagát. Kedves asszonyom, idén is Karlsbad az ön tökéletes választása, szabadságolt hadnagyocskáival, parkett-táncosaival, beláthatja, nagyságos asszonyom, hogy nem tehetek kivételt, szolid, jól menő praxisom kereteit nem feszítheti szét az önben acsargó és vicsorgó (csorgó) életerő, amely jóllehet csak a láncait veszítheti, de ha azokat elveszíti, nagyságos asszonyom, akkor az ön részére bezárulnának a társadalom nyílászárói, s így jobb, ha ön is vigyáz a nyílászáróira, s így újfent csak Karlsbadot ajánlhatom, kezeit csókolom, kérem, keressen fel a kúra után, ajánlom magamat, kérem a következőt.

S akkor Írisz, mintegy félálomban, kalapja alól is megérezve a cvikker mély tüzű, átható villogását, leszálláshoz készülődik, hogy elke-

rülje az annyira kívánt bonyodalmakat. Oszkár, a pillanat ihletében szükségtelemmé vált cvikkerét tenyerébe ejti, s az analizált lélek biztonságával nyúl az asszony után, de elvétí, mert vakítja a ragyogás, mely a tündöklő asszonyból kizárólag feléje árad, mint tavasszal a Duna, amely mellett a villamos éppen halált megvető bátorsággal elzörög. S Oszkár *feláll*, hogy a kívánatos hölgynek gálánsan segédkezet nyújtson, ám a sauruszi jármű hirtelen kanyarodása következtében visszaesik, s Írisz, kit hasonló erők ragadnak el, illendő sikkantással az ölébe pottyán, néhány másodperces illetlen latenciát képezve.

Oszkár szíve lángra lobban, mint állami monopóliumot képező dörzsgyufa pirosuló feje, ha szenvedélyesen társához dörzsölik. S végül együtt szállnak, szállnak... le, a főváros által kiképezett megállóban.

A megismerkedés csiszolt rézfaragványai, mint valamely precíziós műszer hibátlan alkatrészei illeszkednek egymásba, s mintegy fellelve közlik a perzsabundás mágnessel, a lét legmélyebb vonulatainak komplementer jelenlétében, díszes ünnepi pezsgők hangulatától övezve a fellebbezés nélküli ítéletet: asszonyom, ön macska, szívem folyosóinak puha talpú macskája, birtokháborításért lelkem bilincses pincéibe zárom, s a Kerepesi úti temetőig tartó szerelem bandázsát tekerem ellenállásának nyaka köré, bizonyítandó, hogy a legkisebb szikrától is lángtengerré válik stílusom minden ornamentikája, vagy hasonló, s a kudarcnak még az árnyéka is örületbe kerget.

S a hölgy, e korbácsos szótenger háborgó (vagy háborodott?) tükrén, lélekvesztőjének recsegő karfájába kapaszkodva, utolsó menedékként még elrebegi – a testének minden rejtett zugába fuvalló számum erejétől felkorbácsolt indulattal –, hogy tisztessége, mint apácák esti rebbenő imádsága, tehát nem és sosem, de az írói lét felsőbbrendű szükségletei, az más, annak ő is, azaz ő sem. S már menekül gyáva polgári pompája dús párnái közé, az emberi, sőt asszonyi hiábavalóság minden esékenységgel, nem rejtve a kutató szemek elől – oh, természet, oh, dicső természet! – lakásuk bejárati nyílásának isteni topográfiaját, a libabőrös illendőség legtisztább keretei között. S az író, nem bírván palástolni önnön rendkívüliségét, nyílt utcán kezet csókol önmagának, mivel épp senki nem jár arra, ki e szükséges műveletet helyette el-

végezhetné. S zúgnak bizonyos orgonák pest-budai moll akkordok jellegzetes tónusában, s a földszintes házak mintegy hódolni látszanak, eh, miért csak látszanak? S majd testének minden isteni részletében turbulens vérrel töltkezve emeli homlokát az utolsó sugarait *lövellő* alkonyi nap felé – amelyet gyenge pillanataiban önmaga fölé helyez –, hogy ezzel ünnepelje művészetének új kovászát, az asszonyt, akinek jó volna tudni a nevét, de addig is lelkében Írisznek becézi, mert a szivárvány minden színével ragadta meg írói grabancát egy és több, pompás tollazatú regény ígézetében.

S a másnapok hozadékának rongyosra sírt emlékfoszlányai között mintegy hím-potens lázban kopogtat a női rendelő csipkés illatú nyílásán, a tiszteletben megőszült orvos-tanár szemérmes hiúságát frappírozva, és osztozni kíván, vagy halál. Nézzen rám, mint férfi társam a zörgő bánatok végtelen országútján, nézzen rám, beesett lelkem és testem feltárja ön előtt minden tiszteletlen gyengeségét, örvös szorítások éjszakai lidérceitől látogatott csontjait és kopott porcait. Tizedmásodperceim vannak hátra az életnek nevezett szerencsejátékából, amelyben csak a fekete golyó lehet az enyém, s az ősz tanár, nem bírván könnyen megérteni e szómágia énesen éneklő esszenciáját, vetkezésre serkenti az agg tekintetű szóművészt, hogy majd bátorító, meleg szavakkal küldje vissza az élet kegyetlen sűrűjébe, ahol mérges ebek csaholnak, és vad henteslegények áldozataik vérétől szennyes bárdokat villogtatnak cselédleányok tátongó szatyrai előtt.

S az író, bús és bágyadt mosollyal vallja be lelkének fennkölt rajongását az iránt, akit a végzet szeszélyes vágya kompromisszumos nászban az ősz orvos tanárhoz rögzített. S totális csend lőn, mint némely elhagyott templomok mélyén, tört üvegablakok óarany visszfényeiben, esetleg buja trópusok mozdulatlan pálmái alatt, szent vihart jósló révületben. S csupán a halk sírás árulkodik szépség és igazság míves jelenlétéről, mely úgy issza be magát a sejtek szomjas ág-bogába, mint az ősz orvos tanár csillagokkal terhes konyakját, a híres író vénséges távozása után.

S ki jobbra, ki balra zokog, *bár más a tét, és más az ok.*

Azután, istenem, lelkes zsúrok, halk fényű vacsorák s kölcsönös rajongások lágytojás-melege, mintegy irodalom, bordó borokkal, gyengéden erezett dialógusok vonzatában, isteni Oszkár, évődések édes-bús üzenet-langya, soha nem volt múltak cizellált ablaksora cukrozott agyfüggönyök szeparéjába rejtve s a gondozott való: in magnis et voluisse sat est, azaz nagy dolgokban a szándék is elegendő.

Így borul rájuk a feledés savas fátyla, múltakba mart képeket rögzítve frivolán áradó tiszteletlenségünk elé. De vajon minket hová sorol majd a perfid jövő ebszintű hierarchiája? Most legénykedünk marcali tővel, számszaki magakelletéssel, farhányó izgágasággal. Ám jó majd a kor, mely tollhegyre tűzi elrémult valónkat, s belőlünk kotyvasztja önhitt kotyvalékát, hogy méltó szavakkal szörnyű bosszút álljon, ah, és minden.

DR. BALLA LÁSZLÓ

KARINTHY FRIGYES: Orvost hívatok

A feleségem telefonál.

– Kérem, doktor úr, tessék azonnal kocsiba ülni és idejönni.

– Na, na, na. Ráér az holnap reggel is, ahogy azt az esetet ismerem.

– Bocsánatot kérek... a férjem nem holnap reggel beteg, hanem most.

– Látja, ebben igaza van. Holnap reggel esetleg már későn jönnék...

– Szent Isten!...

– Na igen, holnap reggel esetleg már nem lenne beteg. Na jól van, jövök.

Kocsin érkezik. Egészen fiatal embernek bizonyul, az ember nem is hinné. Arcán holmi vidám vakáció derült barnasága, mint mikor a gimnazista beiratkozik egy felsőbb osztályba. Pelyhedző bajusz.

– Na, na, na, mi baj van? – szólal meg érces

baritonja. Bejön, leveti a kabátját, úgy akasztja a fogasra, mintha évek óta laknék ebben a szobában. Bizalomgerjesztő megjelenés, az biztos.

Megfog egy zongoraszéket, ágyam elé teszi. Leül.

– Hát itt van baj, itt van baj.

Halkan nyögök.

Megveregeti az arcomat.

– Na, mi fáj öregem?

Két ujjával megcsípi az orromat. Roppant bizalomgerjesztő ember. Kicsit orrhangon beszél. Két ujjal fogja a pulzusomat is, sunyin nézek rá. Mint mikor könyvet veszünk a kezünkbe, ami nem nagyon érdekel, úgymint tudjuk, mi van benne, két ujjal felemeljük, megpörgetjük és visszadobjuk.

– Na, jól van. Majd egy kicsit megnézzük a mellecskét. Csak nyugalom, fiacskám.

Rápacskol barátságosan a hasamra, aztán szeretetre méltóan belefricskáz az ősz szakállamba. Ejnye, de bizalomgerjesztő egy fiatalember.

– A tüdővel van valami baj? – kérdem bátoritanul.

Nem felel mindjárt, unatkozva dúdol valamit, megnézi az óráját, lóbázza a lábát, és az asztalon egy hímzést nézeget. Fel is emeli, aztán ledobja.

– Házi munka? – kérdi a feleségemtől leereszkedő jóindulattal. Aztán megint hozzám fordul, ásít. – Hát, papuska, magának egy kis remicencia mincia mollus trepaciencia pirkogomitropikus gokkusza van. Hát ez egy fájdalmas kis fluktuációval jár. Na de majd felszívódik. Beleszívódik a szövetbe. Szépecskén beleszívódik a szövetbe. Szépecskén beleszívódik, beszippog a kis szövetecskébe. Nnna!

Barátságosan bólogatva ismétli ezt, mintha egy őt nem nagyon érdeklő, de rám nézve kellemes hírt hozna egy vidéki rokonomtól, aki tiszteltet, s azt üzeni, hogy most már elküldi a pénzt, mert a dolog felszívódott a szövetekbe.

– Be, be, be. Beszívódik. Nnna!

– Na, nagysádka. Hát vigyék ki szépen a zon-

gorát, és hozzanak be ide nekem egy jó erős, tiszta kádat.

– Egy kádat?!?!

– Na igen. Egy kis dermatikus beavatkozást fogunk végezni. Na, nem kell félni semmit, kicsike.

Tréfásan meghúzza a fületemet, aztán homlokom ráncai között babrál. Tyú, de egy kedves fiatalember!

– Úgy, nagysádka. Most fordítsák fel ezt a szekrényt, és tegyenek rá egy vödör langyos vizet, de jó forró legyen.

Felfordítjuk a szekrényt, kiszedjük az ajtót, lehúzzuk a lámpát, és a földszintről felhozatunk egy vízvezetékot. Lezsavarjuk a függönyöket, és a vekkerre hideg borogatást teszünk. Becsukjuk a kályhát, és a Pistikát leeresztjük a kéményen. A doktor úr erre lefektet a földre, és a fejemet lefelé nyomja.

– Nem érez semmit?

– Még nem.

Rátérdel a fejemre.

– Most sem?

– De most már igen. Fáj a fejem.

A derekára mutat.

– Itt, ahová a kezemet tettem, nem érez fájt?

– Nem, a doktor úr derekán nem érzek semmi fájt.

– Akkor ma még nem csinálhatunk semmit. Holnap ötkor eljövök. Vizontlátásra. Na, nem kell félni.

Megcsípi a feleségem lábát, engem kicsit megpofoz.

– Asszony – mondom, miután elment –, add ide a ruhám.

– Hát jobban vagy?

– Nem vagyok jobban, de pénzt kell szereznem.

– De hiszen szívességéből gyógyít! Nem kell fizetni! Az orvosok emberbarátok, nem üzletemberek.

– Tudom. De újra be kell bútorozni a szobát – holnapután.

Bereczkei Tamás – Hoffmann Gyula (szerk.)

GÉNEK, GONDOLKODÁS, SZEMÉLYISÉG

Bevezetés a humán viselkedésgenetikába.

Akadémiai Kiadó,

Budapest, 2012, 400 o., 4200 Ft

A könyv két szerkesztője, Bereczkei Tamás és Hoffmann Gyula olyan úton kalauzolja végig az olvasót, amelyen járva a pszichológiai, viselkedési és kórtani megállókát a humángenetika lámpafényében érthetjük meg jobban vagy éppen végre- valahára. E helyenként még csak de-

rengő fényben okok és okozatok kerülnek hirtelen egymás mellé, amely a tudományos kíváncsiság legnagyobb jutalma.

A mű legalább három területen használható tankönyvként, de a pszichológus-, biológus- és medikushallgatókon kívül a szociális és pedagógiai területen dolgozók is érintettek bizonyos témák által. A 13 fejezet természetesen nem lehet minden szakterület számára egyformán érthető, feldolgozható. Már csak azért sem, mert kevesen rendelkeznek egyszerre alapos genetikai, biokémiai, kórélettani, pszichológiai és szociológiai ismeretekkel. Ugyanakkor a könyv közös „valutáját”, a genetikát, az első 5 fejezet áttekinti, kezdve a genetika megszületésének történelmi regénynek is beillő izgalmas történetével, egészen a kvantitatív genetika humán vonatkozásaiig.

A könyv különös értéke, hogy az eredményeket sokszor ütköztetve megtudhatjuk, hogy a tudomány mai állása szerint meddig terjed megalapozott tudásunk, és honnantól kezdődik a spekuláció. Ez két szempontból lényeges: A könyv majd minden fejezete azt a nagyon nehezen szétszálazható kapcsolatrendszerrel igyekszik feltárni, hogy az egyes viselkedési vagy éppen kórtani jelek környezeti és genetikai meghatározottsága hogyan aránylik egymáshoz, és hogyan befolyásolja egymást. Másfelől ez a tisztánlátás alapot szolgáltathat majd a tudományos igényű ismeretterjesztő újságíróknak, akiket e helyütt is arra biztatok, hogy használják e könyvet referenciaként, és helyezték metrón utazó olvasóik kezébe az itt összegyűjtött tudást, amely sokkal szélesebb közönségig

kell hogy eljusson, mintsem e tudományterületek közvetlen művelőiig. Miről is? Arról, hogy az anya terhesség alatti táplálkozása, életvitele hogyan és miért hat megszülető utódjára, unokájára és dédunokájára is! Vagyis, hogy mi az epigenetika. Arról, hogy a „kovácsnak valóban izmosabb lehet a fia”! Vagyis, hogy a környezet befolyásolhatja a bennünk lévő genetikai kód kifejeződését. Arról, hogy a gének potenciált jelentenek, és csak legritkább esetben sorsszerűséget. (Ez rossz hír az intelligens szülők lusta gyermekei, és jó hír az öngyilkos felmenőkkel rendelkező és ettől szorongó leszármazottak számára.) Hogy a depresszióra, skizofréniára vagy éppen az autizmusra való hajlam öröklétességét a környezet jó és rossz irányban is eltérítheti, és emiatt felelőségünk magunk és utódaink környezete iránt határtalan.

A könyv szerzői abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy a feldolgozott téma távolról sem vádolható önmagáért való tudománykodással. A környezet és gének kapcsolatának humán vonatkozásai legalább annyira alapvető népegészségügyi, társadalmi és jóléti kérdések, mint amilyen annak idején a tiszta ivóvízhez jutás vagy az analfabetizmus elleni küzdelem volt. Emiatt a humán viselkedésgenetika tanítása iskolai, tudományos és populáris szinten e könyv megszületésével remélhetőleg még inkább tért hódít.

A könyv megvásárolható az Akadémiai Kiadó Zrt. weboldalán: www.akademiaikiado.hu.

DR. KLEIN ÁKOS PHD
biológus

Kő András

A CENKI ISTVÁN-NAP

Vendégségben Széchenyi Istvánnal.

Maecenas, Budapest, 2012, 231 o.

Névnapot és kastélyavatót tartott Széchenyi István 1840. augusztus 20-án Kiscenken, melyre hetven vendéget hívott meg. Az ebédvendégek névsora, az italfogyasztás és apróbb kiadások kézírásos listája maradt az utókorra, s Kő András ezekből kiindulva álmodta meg a vendégség lehetséges lefolyását, az elképzelt beszélgetéseket. Azaz dehogy: nem megálmodta, hanem tí-

zéves könyvtári kutatással, a helyszín tüzetes megismerésével (még a padlást is feltérképezte), kultúrhistoriai tanulmányokból, irodalomtörténész – Szigethy Gábor – barátja tanácsai segítségével megpróbálta rekonstruálni a reformkor reményt ébresztő éveiben összegyűlt kiválóságoknak (Eötvös József, a Festetichek, Károlyi György, Batthyányi Lajos stb.), a környékbeli nobilettaknak, a tudomány embereinek beszélgetéseit. Nagyfokú történelmi járatosság, emberismeret és stílusérzék szülte ezeket a nagyon élvezetes oldalakat, amelyek például az angliai vasutakról szerzett első tapasztalatokat is megismertetik az olvasóval. Vajon mit beszélgethetett Eötvös és a házigazda Benjamin Franklinról? Mivel a családtagok, a gyermekek és a feleség, Crescence nemegyszer verseket szavaltak a vendégek előtt, vajon elhangzottak-e Berzsenyi, Kölcsey vagy Bajza német sorai? Liszt távollétében Albach páter zongorajátékát élvezhették az egybegyűltek, de információt kapunk az akkori vendéglátás jó néhány csínjáról-bínjáról, a felköszöntők lehetséges hangzásáról, de még az épületfelújítás részleteiről is. Szóba hozták-e a márványpadlós sala terranában pöfékelve Vörösmarty javaslatát, hogy a cigarro magyar elnevezéseként használják a „szivar” szót? Ejtettek-e szót Deák Ferenc kedvteléséről, a fafaragásról? Milyen könyveket láthatott az első emeleti könyvtárban Petrichevich Horváth Lázár, a *Honderű* szerkesztője, aki Batthyány Lajossal osztotta meg szálláshelyét a direktorlakban? Megtudhatjuk, mely újságokat rendelte meg Széchenyi: *Jelenkor* és *Társalkodó*, *Hírnök* és *Szárad*, *Athenaeum*, *Figyelmező* – és persze a német lapokat: *Wiener Zeitung*, *Allgemeine Zeitung*.

A felszolgált ételek – kirántott szarvasgomba, ráklevés, marhahús meggy- vagy málnalével, vadkacsa fekete mártásban, pizstráng vajas-

mártásban, leforrázva főtt marhahús, őzlapocka mártással, túrós rétes, birsalma „szarvasok”, betetőzésül kávéfagylalt – receptjükkel, elkészítésük leírásával együtt, mai mesterszakácsokkal megtanácskozva, ott van a könyv lapjain. A kávé- és a „thé”-fogyasztás történetéről és javallatairól Széchenyi orvosa, Almási Balogh Pál írt könyvet 1831-ben, tudjuk meg Kő Andrástól. Bizonyára esett szó a fertődi fürdőeletről, az ott fúvó északi szélről, amelyet fűszélnek neveznek, szemben a déli ószéllel. Az olvasó mindenestre sok ismeretre tehet szert az akkori helyi szokásokról. A pozsonyi diétákat – az országgyűléseket – biztosan sokan szóba hozták, s ha Kő András fülével hallgatózunk, ezekről is bennfentes információkat olvashatunk. Nem tudni, hány tenyészlova volt Széchenyinek 1840-ben, de a vendégek utaztatása 102 forint 30 krajcárnyi szénába és zabba került. Annyi ismert, hogy abban az évben Wenckheim Bélától négy lovat vásárolt „700 Florinsokért”, de került már nyolcezerbe is négy ló. A versenyzéssel a fogadás is együtt járt. Ám „a lóru pedig az beszél a legtöbbet, ki legkevesebbet ül rajta, kinek se istállója, se lova”.

A hitelességet a vendégek személyének könyv végi ismertetése és a 122 tételes jegyzet is alátámasztja.

Kő Andrást sportújságíróként ismertük meg, akinek tucatnál több könyve jelent meg, többek között Bozsikról, Grosicsról, Zsivótzkyról vagy a kerékpározásról, de a Nagy J. Lambert társ-szerzőségével az 56-os parlamenti sortűzről, az 1948–56 közötti áldozatokról írt munkája is sikerkönyv volt (*A hazáért éltek-haltak*). Írásaival a *Magyar Nemzetben* találkozhatunk, ahol nem mindennapi emberek életútjával, eszméivel, törekvéseivel ismerteti meg az olvasót.

DR. APOR PÉTER

Második látogatásom a Bábel-világban

Az emberi szellem alkotásaiban találkozunk olyan tartalmakkal, amelyeknek üzenetét úgy értjük meg, hogy egy pillanat alatt kreatív gondolkodásunk szerves részévé válnak. Ebben az esetben nem korlátozódik a közlés nyelvi formákra, üzenhet látvány, alkotott kép, faragott szobor, technikai teljesítmény, emberi magatartás is. Az éber emberi lélek jár-ke, élményeket, benyomásokat, információkat gyűjt, amikből felépíti saját intelligens lelki alkatát, értelmiségi létét. De a lelkünk válogat, mert valami kohéziós készlet arra ösztönzi, hogy figyelme azonnal oda irányuljon, ahol mentalitásából kimaradt újdonságot fedez fel. Ami eddig hiányzott ahhoz, hogy centrifugálisan egyre távolabbi szellemi tartományok felé terjessze ki tudatos énjét. Bár tudatfolyamatról beszélünk, mégis maga a hiányérzet intuitív képessége az agynak. Felismeri, hogy a gondolatok folyamatossága, logikája a hiány helyén elakadt. Az a felismerés, hogy mivel, hogyan hidalható át, már maga az intuíció. A hiány megérzését lélektanászok *horror vacuini*-nak, az üresség rémületének hívják. Megjegyzem, lehet, hogy vázolt tanulási technikám szubjektív, de egyes elemei bizonyára mások tanulási folyamataiban is helyet kapnak. Kivételek biztosan léteznek, akiket egyoldalú szakképzettség jellemez. A polihisztorság szakmai téren ugyan idejétmúlt, de a kulturáltság mint szellemi érték nem nélkülözheti a világ jelenségei iránti állandó tájékozódást. Azután magasztos esetekben olyan szellemi kincsesárban találjuk magunkat, ami egyszerre egyfajta megértést, majd elkötelezettséget hoz létre elménkben addig talán elhanyagolt vagy kevésbé értékelt jelenségek, gondolatok, rendszerek iránt. Azt mondjuk, reveláció erejével hatott ez és ez. Talán az is igaz, a mai információk világözönben ritkán találkozhatunk felfedezetlen értékkel. De a túlterhelt lélekben is akad olyan területe a mentalitásnak, amelynek kedvez a tartalmak tolongása, mert egy felvillanás, a jelzett intuíció megvilágít eddig figyelembe nem vett, fontos, bár távoli összefüggéseket. A rejtett összefüggések pedig mindig fontos, előremutató történéseket jeleznek, amik a kulturális haladás irányát jósolják. Közülük is talán legjellegzetesebbek az egy-egy kulturális világ-

szakasz végét jövendölő krízisek jelzései, mikor is a lelki, szellemi, kreatív kulturális eredmények értékei – összességében a szép–igaz–jó, a híres görög kalokagathia – kiszorulnak az életből. Helyükre a rideg civilizációs eredmények lépnek, a pénz, a motorizáció, a giccs, a testi örömök, de azok is deformálva, mint a merkantil világ jellemzői. Ezekről sokat elmondanak Spengler és Toynbee művei, a *Nyugat alkonya* és a tizenkét kötetes *Történelmi tanulmányok*. Az emberiség kultúrájának két nagyszerű összegzője több elpusztult civilizációs periódusból arra következtetett, hogy az emberi kultúráknak van kezdetük, virágkoruk és haláluk, mert a kultúrák élőlények. Ezeket elemezve arra jutottak, hogy az európai kultúra belépett a civilizációs, tehát végső fázisba, és közeledik a halála. Ezt kulturális, erkölcsi krízisek, anyagi csődök, konfliktusok jelzik, a pénz átveszi az irányítást, merkantil és bankhatalmak jönnek létre, a világrendet katonai fenyegetettség tartja fenn. A művészetek elsekélyesednek, a munka értékét veszti, az emberi jövő kilátástalanná válik. Válságba kerül a normális emberi élet, a család, a társadalmi konszenzus. Az erkölcsi érzék sérül legmélyebben, mint azt a kommunista rendszerek bukása után tapasztalhatjuk. A korrupció áthatja a társadalmat, és elér még a Vatikánba is. Általános az erkölcsi devalválódás. Mivel az erkölcsi válság a legátfogóbb és legmélyebb romlás, nehezebb belőle kijönni, mint a gazdaságiból. Megkockáztatható, ma is a kommunizmus amorálisát nyögjük.

Ez a diszciplínákra, stílusokra, ideológiákra, eretnek vallásocskákra szabdalta élet elrettenti megismerésének vágyától azt a kultúrembert, aki az életben valami emberi nagyságot, szellemi egységet szeretne felfedezni. A modern nanoszemlélet, amely a legkisebb, embert alkotó egységekből, atomi vagy például molekuláris biológiából, építené fel az egyedet, kínál bizonyos természettudományosan holisztikus szemléletet. A génelmélet is efelé halad, míg a modern kozmológia még messzibbre tekint, unitáriusan energiacentrikus szemléletű. Furcsa elképzelni, hogy egy szép nő pusztán energiakvantumokból áll.

Ez a bevezető elméletieskedés azt a szellemi

utat mutatja, amit be kellett járnom, míg a kezdeti lenyűgöző, megdöbbentő hatásától eljutottam Szabó András festőművész *Bábel-világ* című triptichonja mondanivalójának elemzéséig. Mert az emberek bár szájukkal beszélnek, de mondanivalójukat, véleményüket agyuk állítja össze. Ezt pedig a hiányzó szavak miatt vagy képtelenek helyesen kimondani, vagy olyan megjegyzéseket fogalmaznak meg, amiket nem akarnak közölni. De a sztereotípiáik, freudi elszólásaik, testbeszédük, viselkedésük, szenvedélyeik árulkodnak. Hiába ájul el a procc szépasszony a vernissage képeitől, ha az izmusokat sem ismeri fel. Szabó András triptichon formában festette meg az emberiség kultúrtörténetét. Ez a forma mindennél jobban jelzi az emberi történet alapszerkezetét: kezdet, kifejtés, vég. Így hat felületet kap, amiken elhelyezhető nemcsak a fő mondanivaló, hanem annak történeti, kulturális, vallási beágyazottsága is. De e festői formának gazdag művészi hagyományát szintén jelzi. A keresztény spirituális életérzést kifejező festett vagy faragott gótikus oltárokon találjuk a csodás triptichonokat. A kinyitható és csukható triptichont az oltárasztaltól hasonlóan festett vagy faragott pradella elnevezésű rész választja el. A genti oltár, a van Eyck testvérek alkotása az egyik leghíresebb mű ebben a formában. Majd a reformáció és a humanizmus létrehozta a szekuláris és a csodás, de egyúttal fantasztikus alakokkal is benépesített triptichonok világát, és lemaradt a pradella. Magától Szabó Andrástól tudom, hogy az egyik rá nagy hatást tett triptichon Bosch fantasztikus világot ábrázoló, *Ezeréves birodalom* című műve. A külső szárnyakon a teremtés harmadik napja, a belső felületeken pedig az édenkert, a földi paradicsom és a pokol képeivel. Ennek szellemi párhuzama Szabó András *Bábel-világ* című remekműve, amelyen a kezdeti paradicsomi állapotokat követik a kulturális eredmények építészeti csodái, majd a vég felé haladást ábrázolják az atomháború embertelen képei. Sőt, a harmadik, nyitható szárnyon az apokaliptikus vég képeit közvetlenül szemlélhetjük, a létrehozó pokoli sátánnal együtt. Bosch és Szabó triptichonai egymás mellett? Fantasztikus látványélményt adnának.

Amikor először találkozunk ezzel a monumentális alkotással, rájövünk, először csukott állapotban szemlélendő. A zárt táblák külső oldalán hatalmas feszület látható. Rajta a corpus csak sejtethető, mivel a realiztikusan festett feszület

hátulról látszik, a corpus eltakarja a kereszt szára és patibuluma. A testen áthatoló hatalmas szegek látványa, ahogy a kezek és a fán is áthatolva bukkannak elő, megdöbbentő. A csak sejtethető test mindenfajta kintől vonagló corpus elképezhetővé tesz, ezért hatása felcsigázó. A megfeszített szívárvány íve fogja közre. Lábánál szöveg olvasható, Szentírás-idézet. Maga a kereszt szó szerint a koponyák hegyén áll. Amikor a művet a Dómban őrizték, és megszemlélhető volt, merült fel teológiai megfontolásból, hogy máshol állítsák ki, mert a híveknek hátat fordító, sőt fényözönné oszló Krisztus nem tehető ki római katolikus templomban. Nekem éppen ez a pozíció mond a legtöbbet. Ugyanis a kereszt függő Fiúisten annak a népnek fordít hátat, amelyik számára kezd közömbössé válni halálának értelme. És nézi az európai hellén-keresztény kultúra csődjét, az Armageddont megidéző pusztulást a harmadik táblán. Ezen a ponton, kis kitérőt kell tennem, amikor hellén-keresztény kultúráról beszélek a hagyományosan elterjedt zsidó-keresztény kultúrával szemben. Mert véleményem szerint az Ószövetség, mely ugyan Bibliánk egyik fele, és másik fele, a Krisztus-tan, az Újszövetség összeházasítása mesterséges botorság. A kettő között szöges ellentéteket látok teológiai, morális és bölcséleti szempontból. Hosszú elemzést igényelne a hellénizmus fontosabb hatását méltatni, a filozófia, a jogrend, a tudományosság és a művészetek területén. Míg a zsidó messianizmus egyre lényegtelenebb, hiszen a „ne csináljatok faragott képet” parancsa ellenkezik a katolikus képi kultúrával is. Ma a konfúzus dogmatika megnehezíti e tekintetben a tisztánlátást. A Colosseum központi helyzete, hellén-római-keresztény kapcsolatok vérrel írt történetének bizonyítéka. De mellette egy gigantikus építészeti tömbben minden nagy kulturális alkotás megszemlélhető. Elképesztő műemléki gyűjtemény, ókori, sőt azték alkotásokból a mai korig. És mind felismerhető, mint a Sagrada Família is. Itt ismét meg kellett állnom egy pillanatra. Nehéz eldönteni, a műemléki tömb pusztuló oldalán látható két vastag csőből ömlő folyadék a kultúra szennye-e. A Sátán uralta tengeberbe ömlik. Ha így van, tragikus asszociációs hullámot indíthat el e részlet. Arra kell gondolni, minden kultúra ellentéteit számúzi és eltávolítja.

Kinyitása után, a triptichon középső táblájának hatása alá kerülve, elmerülünk annak a nagyszerű kultúrának emlékeiben, amit összegezve a

realista-materialista világnézet és a spiritualizmus örök harca hozott létre. A szélső táblákon az emberlét kezdeti, paradicsomi állapotát láthatjuk, ami a fausti kulturális felemelkedés ellenére szörnyű, ember által generált, bűnös pusztulásban, az atomháborús végben fejeződik be. A mondanivaló pesszimista, mert a véget az emberi elme gonoszságaira utalva jeleníti meg. Nem is lehetne másként, mert a kultúra építése helyett az emberek a tudományos eredmények pusztító erejét egymás ellen fordítják a hatalom megragadása érdekében. Ez az erő akkora, hogy egyetlen pillanat alatt több embert lehet vele megölni, mint a népek csatájának vagy világháborúknak nevezett konfliktusok esetében napok vagy évek alatt. Jelzi ezt a harmadik tábla belső oldalán az a központi helyet elfoglaló, egekbe törő tömeg, ami a meggyilkolt emberek lelkét sejteti.

Ez a gótikus formában megálmodott, modern triptichon a világ sorsának tragikus lefolyását ábrázolja a művész fantáziájának tükrében. Az emberi tudat műalkotássá állítja össze az ismeretek tömegét, mert művészi formát szervez a heterogén anyagból. A formába rendezett anyag megmunkálása konkrétan látható, elemezhető műalkotássá emelését az olajfestési technika teljes birtoklása segíti hozzá. Nem szabad elfelejteni, hogy ez tudatos művészi munka, nem esetlegességek egymásra dobálása. Már a kultúrát felidéző műalkotások, az építészetben megőrzött emberi alkotások megfestése, néhol a romkból való kiegészítése művészettörténeti szakismeretet igényel. A kultúra hatalmas tablója láttatja az utat, amit az emberi kreativitás bejárt a paradicsomi, boldog naturális állapotoktól az égbe törő építményekig. Mert a kultúra méhében a logikus mérnöki gondolkodás, a geometria tudománya, a kezdeti aritmetika majd matematika megkezdte az új kollektív világkép, a tudomány megalkotását. Ami nélkül a modern Armageddon nem jöhetne létre. Korunkra szellemileg a természettudomány elsőbbsége jellemző. A világ vizsgálata – az embert is beleértve – nanoszintre szállt le, óriási eredményekkel.

Az egyre pontosabb mérések, az egyre bonyolultabb számítások, majd korunkra a kvantálható energia és az elektromosság, az atoméra és a kémiai robbanás, most pedig a genetikai gondolkodás éppen elég feldolgozandó anyagot hordott össze ahhoz, hogy segítségükkel az egész Föld elpusztítható legyen. A kinyitott triptichon ezt a szellemi utat mutatja be képekben. Nem lát-

ható a megfeszített arca, hogy miként szemléli a halála dacára szeretetlenné vált világ összeomlását. Halála az istenek alkonyát, a *Eddában* vizi-onált Götterdämmerungot modern eszközökkel folytató, pusztító korszakot a Gonosz jelenlétével mutatja be a harmadik tábla belső oldalán. Az atomkor végét.

A Nyugat Spengler által előre jelzett pusztulása, az *Untergang des Abendlandes* nem a kultúra következménye. Kultúrában a racionális értéket az érzelmi élet értékei, a szeretet, jószág, segítség, szépség, tisztelet egyensúlyban tartják, hogy felül ne kerekedjen a legnagyobb veszély, amire Spengler is felhívja a figyelmet. Sőt, Faust papírpénze is jelez, az elanyagiasodást, a pénz mindenható hatalmát. Amikor egy szűk réteg birtokolja a földi erőforrások, értékek, termelőerők és gondolkodás feletti ellenőrző és irányító hatalmat. Ami jelenleg már körvonalazódik a globalizált bankrendszerben. Nincs kétség, a pénzhatalom összefogása, hogy a világ eszméi feletti ellenőrzéssel, befolyással megszerezze a tökéletesen egynemű mentális irányítást, folyamatban van. A valódi hatalom, jól tudják, azoké, akik birtokolják a lelkeket. Akik a testek felett rendelkeznek, a lelket csak átmenetileg irányíthatják. A jézusi samaritánusi szeretetre itt lenne szükség. De hátat fordít.

Sajnos még mindig akadnak, akik a fizikai erőszakot ma is fontosabbnak tartják a népek vezetésében, mint a szellemi meggyőzést. Tragikus, hogy világvallások fanatikussai a huszonegyedik században vallásháborúkat folytatnak egymás ellen. Tragikus a népek önrendelkezési jogának fegyverekkel való eltiprása. Titkos atomhatalmak földrészeket tartanak sakkban. Viszont az egész glóbuszt a kérlelhetetlen pénzhatalom óhajtja irányítani. Jellemző az apró képpé zsugorodott amerikai Szabadság-szobor eltűnése a végtelen víztükör felett. Hol van már az atomkorban a szabadság? A túltömegesedés is ellene van, Ortega szerint. Az eltömegesedés késlelteti, gátolja a magaskultúra felvirágzását, majd siettetni a romlását. Elrettentő a szórakoztatóipar erkölcsstelen giccstömege képben, hangban, tettben.

A triptichon gondolkodó emberekre, kimondom, etikus értelmiségiekre revelációként kellene hogy hasson. De hatását csak bemutató képes kifejezni. Állt már a Dómban, de kitiltották, hiszen az emberiség totális kritikája fogalmazódik meg rajta a lelki, testi csőddel. A múzeumban

jó helye lett volna, mert nem hiszem, hogy az elkövetkező években hasonló kvalitású és hasonlóan egész kultúránkat átfogó nagyságrendű alkotás fog Szegeden megszületni. Azonban műterembe rejtve nem él. Talán nem tévedek, ha elhelyezésére az egyetemi könyvtárat merném javasolni. Bizonyára akadna benne jól megvilágított, szabad falfelület, ahol kifejthetné etikai és esztétikai hatását. Hiszen a művészeti formák egyike, a képzőművészet figuratív, klasszikus alkotásai mellett mára szintén veszélyeztetett a nyelv, a logikus könyv- és szóművészet. Mind-egyik a kommunikáció magasrendű formája. A veszélyt a hatalomért folytatott etikátlan, anti-humánus, értékrelativitást képviselő politikai áramlatok jelentik. Erre reveláció erejével döbent rá Szabó András nagyszerű műve. Hiszen az emberiség nagy alkotásai elvesznek a vég poklában. Amit leginkább értékelek e műben, az a világkultúra átfogó, már említett holisztikus megragadása. Sok kultúra, végtelen gondolatfolyamok, mindenén átvilágító tudomány, különböző hitek, ideológiák, nagy emberi tettek hátrahagyott emlékművei bizonyítják, az emberi kreativitás, alkotás, követhet téves utakat is, ami pusztuláshoz vezethet. Vigyázzunk! Vajon oda tart civilizációnk is?

Jelenleg ez a felvetés azért váteszi és reális, mert a világ fennállása óta először közelít egészében és minden lakosát érintve a legmélyebb átalakulásához. Ami kifuthat a totális megsemmisülésre vagy emberiség összefogására. A jelek korántsem biztatóak.

A triptichon valódi műalkotás. Képeinek és jelentéseinek nagy része az emberi képzelet és kreativitás alkotása hitekkel, vallásokkal, megvalósított művekkel, elért tudományos eredményekkel együtt. Imaginárius térben található, bár minden ábrázolata felismerhető, mert emberi viszonyokat is megjelenít. De megjeleníti az emberek vallásos fantáziáit is, a túlvilágot annak lakóival, akiket kénytelen emberi formában ábrázolni. Az összeállítást annak mondanivalója teszi háttörzongatóvá, ami bekövetkezhet. Reális az emberi kultúra két arca, a szép, igaz, jó értékek megtestesülése a műalkotásokban, a tudományos haladásban, de ott látható ennek a tehetségnek minden érték megsemmisítésében való felhasználása is. Ez az Armageddon, amiben mint a gonosz szándékokat megvalósító gonosz, a Nagy szájha és Lucifer is ott található. De a tett, a megsemmisítés már az emberi tudat eredmé-

nye, hiszen tudomány és technika kell hozzá. János látomása a Jelenések könyvében egy túlfűtött elme alkotása, abban igaz, hogy a világ ősidőktől fogva két egymással harcoló törekvés színtere, ahol a jó és a gonosz harca zajlik. A vallásos metafizika ezt a hit és a hitetlenség állapotával jellemzi. Ahogy minden történés formája a kezdet, a kifejtés és a vég, úgy fogja össze a *Bábel-világ* képeit a triptichoni szerkezet.

Hívónek a kezdet az isteni teremtés, a paradicsomi élet és a bűnbeesés. Majd a különböző mítoszok, a testvérgyilkosság, a vízözön jelenetei sorjáznak, hogy az emberiség története folyamán többször is utalni lehet rájuk. Mi ma úgy tudjuk, az élet a természet alkotása, akkor keletkezett, amikor a szervetlen lét alkotórészeiből összeállt az első életjelenségeket mutató forma. És ez a nagy titok egyik oldala, a másik pedig, hogy ennek a szervetlen létnek a mélyében iszonyatos erők rejtőznek, várva, hogy felszabaduljanak, és kifejtsék pusztító erejüket. A paradicsomi lét az élet formaalkotó folyamata, míg világunk embere a pusztító erők birtoklója, aki ezt alkalmazni is képes. A két korszak között a kultúrák keletkezése és elhalása folytatódik, úgy, hogy a régi kultúrát az új megsemmisíti, vagy a régi az új méhében békésen átalakul. Mind-egyikre kínál a műalkotás példákat, a megmaradt műemlékekkel utalva rájuk. Mint a maja piramis, a görög templomok, a Colosseum, az aqueductus, a Sagrada Família – válogathatunk bennük. Spengler, Toynbee bőven elemzi őket. De a két folyamat egymás mellett is működhet. Még egy fontos utalása is van a művésznek: A kultúráknak van szennyük is, ami mérgezi működésüket, és koncentráltan ömlik, pusztulást vive a tengerekbe. Lehetetlen nem gondolni a nagy tankerek katasztrófáira. De a kultúráknak ideológiai szennyük is van, a gonosz szándékok. Amikor az ember rálelt az anyagban rejtőző erők felszabadításának módjára, azonnal előjött ez a szándék. Megvalósulása az armageddoni völgyben látható. De nem az istenek pusztítják el a gonosz emberiséget, hanem saját maga a saját erejével. És erre kellene rádöbbenie minden gondolkodónak, aki a triptichont szemléli. Az önmagát tudományára eredményeivel nem boldogító, hanem elpusztító emberiség a legmélyebb tragédia.

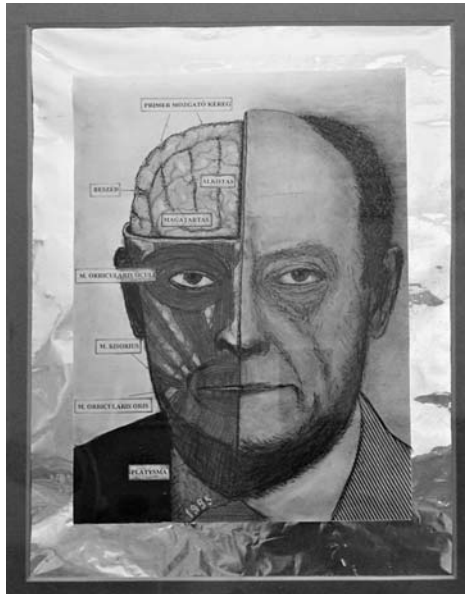
Igaz a mítosz szava. Az ember sárkányfogvetemény.

DR. SÁRY GYULA

Hírek az élet napos oldaláról

Prof. dr. Vígh Béla, a Semmelweis Egyetem Anatómiai Intézet professzora rendkívül sokoldalú személyiség, szerteágazó tevékenysége azonban egységes életműbe foglalható. Német nyelven anatómiát oktat a Semmelweis Egyetem külföldi hallgatóinak, emellett hetente egyszer szeretettel látja az érdeklődőket a Humánmorfológia és Fejlődésbiológia Intézetben „Jóga orvosi szemmel” című előadás-sorozatán. Ahogyan jógát oktat, és maga is jógázik, úgy amellet, hogy munkáját kedvenc zene-számai meghallgatásával zárja, mielőtt hazaindul, zongorázik is. Minderről pedig a Magyarországi Orvosmuzikusok Közhasznú Egyesületének szervezésében festményeiből és grafikáiból rendezett kiállítás megnyitóján szerehettünk tudomást. A rendezvényt követően Professzor Úr dolgozószobájába is meghívást kaptunk, ahol kérésünkre további alkotásain szemléltette művészi pályájának állomásait.

Négyéves korában kezdett képzőművészettel foglalkozni, de elégedetlen volt rajzaival, így folyamatosan kísérletezett, fejlesztette magát. Édesapja, Vígh Béla, aki foglalkozását tekintve

N nnn nnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

térképeket szerkesztett, és profin rajzolt, hamar felismerte gyermeke tehetségét, és megtanította a rajz és festészet alapjaira. Az ő példáját követve ifjabb Vígh Béla kezdetben akvarelleket festett (15. ábra).

„Ez volt a leginkább művészi korszakom abban az értelemben, hogy az alkotással kizárólag a szépség megjelenítése volt a célom” – emlékszik vissza a későbbiekben jógáuzeneteket és anatómiai tudományos tapasztalatait is vászonra álmódó művész. Főként a természet szolgált számára témául, rajong a fá-

kért, az erdőkért. „Mind a mai napig ezek a kedvenc festményeim” – mondja.

Ezt követően az egyetemen a hallgatók számára tartott rajzkurzuson vett részt, ahol hivatásos modellekkel dolgozhattak. Számos portré és aktkép árulkodik erről a lehetőségről (7. ábra): „Ezek a rajzok fejlesztették anatómiai elkötelezettségemet, ahogyan anatómusként szerzett tapasztalataim a művészetben tettek pontosabbá.”

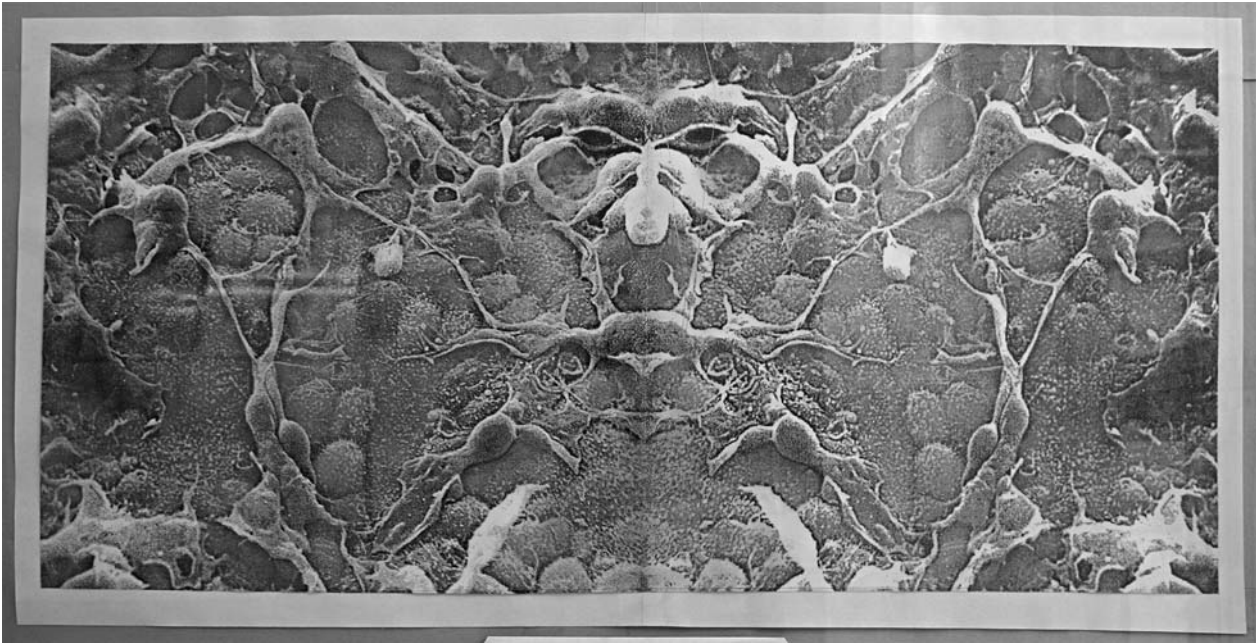
Az absztrakt festéssel az akkori trendet követve ismerkedett meg, és ezen a területen is megtalálta önmagát – ekkoriban készült pél-

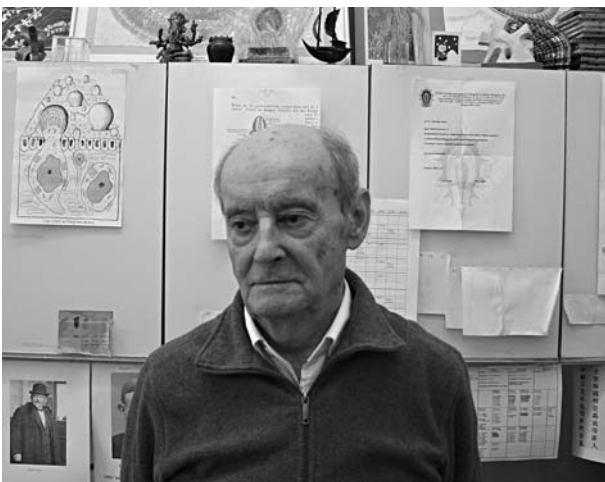
N nnn nnnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

N nnn nnnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

N nnn nnnnnnnnn n nnnnnn nnnnnnnnnnn

N nnn nnnnnnnnn n nnnnnn nnnnnnnnnnn

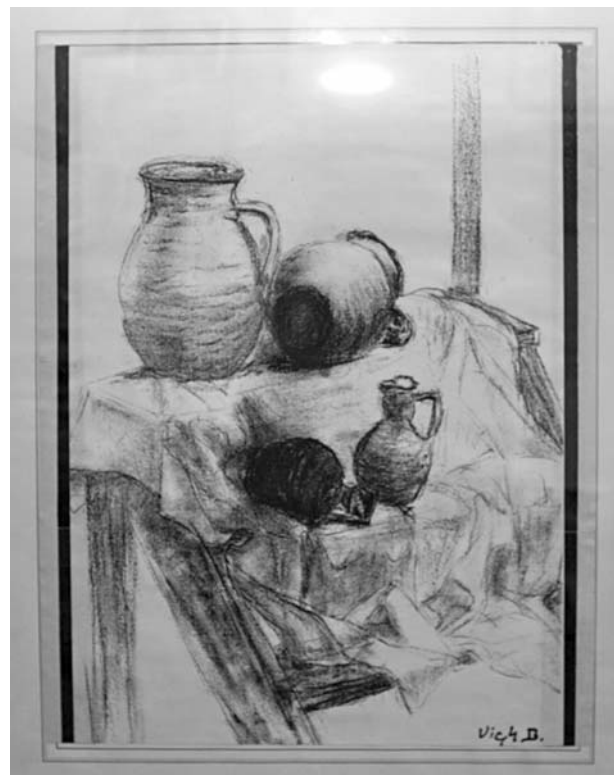
dául a gyomor mikroszkópos felvétele alapján alkotott festménye, de egy kis egyéni művészi átalakítással kitűnő absztrakttá formálta a központi idegrendszert, az agykamrákat (2. ábra) vagy éppen a csont szövettani képét (3. ábra).

Az anatómia és a festészet találkozása egészen kézzelfoghatóvá válik néhány további alkotásán – ilyen pl. önarcképe, melynek egyik fele bonctani fejet ábrázol (1. ábra), illetve az imára kulcsolt kéz, amelynek fele csontváz (14. ábra).

Következő korszakának termései – a csendéletek – édesapja hatására születtek (4. ábra).

Számos képet készített a képmeditációs jógaírányzatot követve is. Az eredeti formához vi-

szonyítva kevés változtatással például koncentrikus körökből álló vizuális jógaírányzatokat hozott létre. A rétegek közül a legkülső jelképezi a külvilágot, a következő az érzékszervek köre, azon belül az érzékszerv egyik részét és a kiváltott érzelmeket, még beljebb az ideg-

N nnn nnnnnnnnn n nnnnnn nnnnnnnnnnn

N nnn nnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

rendszer tudati változásait láthatjuk, míg a legbelső pont felszabadítja a tudatot a tudattartalomtól – ami, mint a festő mondja, a meditáció legjobb része: „Fakírok vagyunk – mosolyog –, mindenki a saját gondolataival kínozza magát naphosszat. Ez sajnos egy általános betegség, amelyen a jógával és a meditációval lehet például segíteni.”

Jelenleg is rengeteget rajzol, a gyakorlati órákon ugyanis saját alkotásain mutatja be diákjainak az emberi testet kívül-belül. A boncolási gyakorlatot is azzal kezdhetik tanítványai, hogy kézhez kapják (mindenki egy-egy példányt) annak pontos másolatát, amit nemsokára a maga valóságában vizsgálják. Sokrétű tudásáról könyvei is tanúskodnak, hogy csak néhány címet említsünk közülük: *A jóga és az idegrendszer; Hogyan lesz a petesejtből ember?; Jógit kerestem Indiában; Jóga és tudomány; Humán ontogenezis – Az ember egyedfejlődése.*

N nnn nnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

N nnn nnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

Az anatómia és a képzőművészet egyaránt segít megérteni az ember szervezeti és pszichés működését – vallja. Ennek a látásmódnak Vigh professzor szerint világnézeti következménye is van: Amit fénynek nevezünk, az a retina reakciója arra a valamire, amit fénynek gondolunk, ahogyan a tapintás is a bőr érzete. A valóság a régi dialektikus materializmus ellentéte, hiszen a nézet követői azt vallották, hogy belső érzékelvillágunk a külső világ tükröződése, holott a külső világ nem más, mint saját magunk visszatükröződése, érzelmeink pedig kölcsönhatásban állnak szerveink működésével. „Ezt a nézetet nem minden valóság hangsúlyozza. Várat magára, hogy az általános vélekedés egy kicsit természetesebbé váljon, és a lélek mibenléte is kikristályosodjon számunkra” – mondja a professzor, pedig – mint hozzáfűzi – világnézete sok problémától megszabadítja az embert. Megalapozza az egyensúlyt, ami a létezés örömét jelenti.

„Munkám végeztével mindennap meghallgatok az interneten néhány régi dalt, és azt dúdolva megyek haza” – mondja. Kedvence a „Sunny side of the street”.

RADNAI ANNA

„Ez egy bohémabb világ!”

Interjú az orvos-művész Kalmár házaspárral

Dr. Kalmár Kornélia szemész és kerámiaművész, dr. Kalmár Géza radiológus és festőművész. Életüket éppúgy irányítja az alkotói energia, mint orvosi hivatásuk szeretete. Hol vidéken telepednek le a természet közelében, hol Pestre költöznek a gyógyításban rejlő lehetőségek tökéletesebb kiaknázása céljával. Beszélgetésüinkből úgy tűnik, a mérleg nyelve egyre inkább a művészi lét felé billen el.

– Mi volt előbb az életükben, a művészet vagy az orvoslás?

KG: – Egyértelmű, hogy az orvoslás, bár világéletemben érdekelt a képzőművészet is. Kétéves koromtól őrzöm első rajzomat, amely egy bárányt ábrázol. A festészet iránti elkötelezettségem azonban csak később, Szobon teljesedett ki. Számos barátom di-

csért és biztatott, első festményemet egyenesen remekműnek nevezték. Később persze rájöttem, hogy akkor még messze voltam ettől. Másképp áll hozzá az ember, ha már tudja, hogy kell felépíteni a kompozícióit. Sosem vagyok teljesen elégedett magammal. Van, amelyik festményem még nedves, amikor kiállításra viszem, mert úgy érzem, van még mit hozzátennem az utolsó pillanatban is. Néha azt tervezem, hogy még egyszer elkészítem ugyanazt a képet másként, még tökéletesebben, de sajnos másodjára nem tudok teljesen azonos témához nyúlni, nincs hozzá hangulatom. Csoválom a régi nagy festőket, akik megannyi vázlatot készítettek egy-egy művükhöz.

KK: – Először lettem orvos, a korongozás iránti vágyam sokáig nem bontakozhatott ki. Mindig két helyen dolgoztam, Vácon már 25 éve vezetek magánrendelőt és hál' istennek gyereünk is van, ma már unokánk is. Aztán egyik évben kaptam névnapomra egy korongozógépet, és azonnal belevágtam az alkotásba. Autodidakta módon képeztem magam. Elsőre, másodikra nem az jött ki a kezem közül, amit elterveztem, de addig-addig próbáltam, míg si-

N nnn nnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnnnnnn

kerrel nem jártam. Egy hasonló beállítottságú páciensemnek volt otthon elektromos kemencéje, nála égethettem ki először az alkotásaimat.

– Részt vettek valamilyen művészeti képzésben?

KK: – Mindketten részt vettünk rajztanfolyamokon. Később kerámiaszakkörre is jártam.

– Milyen munkafolyamat során készülnek az alkotásaik?

KG: – Első az inspiráció, az ötlet, majd kidolgozom a kompozíciót, utána megfestem a képet. Ezután azonban még sokat változnak a színek – alkotás közben derül ki, hogy milyen lesz a végeredmény.

KK: – A kerámiát formálás után szárítani kell, majd csiszolni, égetni és színezni. A máz azonban más színű égetés előtt, mint utána, így ezt előre el kell tervezni. A tárgyat a kemencéből kivéve néha kellemetlen meglepetés is érheti az embert, de soha nem törődtem bele, ha egyik-másik alkotásom pl. megrepedt vagy eltöredezett, inkább összeragasztottam, semminthogy kidobtam volna. Nagyon fontos számomra a kerámiák festése – rajongok a színekért.

KG: – Jobb színérzéke van, mint nekem, pedig én foglalkozom festéssel.

– Mennyire vannak hatással egymás művészetére?

KK: – Egymás legnagyobb kritikusi vagyunk. Férfjem sokszor azt a munkámat értékeli többre, ami nekem kevésbé tetszik, és hiszek is neki. Ha kiállításra megyünk, ő tölti be a kurá-

N nnn nnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

tor szerepét. Tapasztaltabb a művészetek terén, és frissebben élnek benne az anatómiai ismeretek is, így ha a figuráim arányai nem tökéletesek, észreveszi, és szól. Nem rajzolok nagyon szépen, de a formázással általában tökéletesen ki tudom fejezni, amit meg kívántam jeleníteni.

– *Mennyire fontos alkotási kedvük szempontjából a környezet, ahol élnek?*

KG: – Amikor Szobra költöztünk a Dunakanyar mellé, házat vettünk, és meg is akartunk telepedni. Ott kezdtem el komolyabban festeni, horgászhattam is kedvemre, szóval maga volt a paradicsom. Tizenhárom éven keresztül éltünk ott, de sajnos orvoszakmailag nem elégtett ki az az élet. A nagyközségi rendelőintézetben egy radiológusnak minimális munka jutott. Pestre jöttünk hát, és itt töltöttünk öt évet, de mivel megszoktuk a vidéki életet, költözünk megint, ezúttal Sződligetre, vissza a természetbe. Szobon is maradt egy kis Dunára néző telkünk, de azt már inkább a gyerekek használják.

– *Új otthonukat az alkotás atmoszférájának jegyében rendezték be?*

KK: – Egy öreg parasztházat újjítottunk fel. Beleszerettünk, mert tökéletesen ideális számunkra, mindkettőnknek van külön műterme, bőven elférünk. Ihletet gyűjteni, beszélgetni, pihenni kiülhetünk a teraszra. A belső teret saját műveinkkel díszítettük, ettől lett utánozhatatlanul otthonos számunkra a ház.

– *Több inspirációt találnak a természet közelében?*

KG: – Az inspiráció egy kicsit más jellegű dolog, időről időre megérik valami, ami aztán lob-

banásszerűen kijön az emberből. De tény, hogy rengeteget számít, milyen környezetben van az ember, nem véletlen, hogy első festményem is Szobon készült.

KK: – Engem sokszor inspirálnak mások alkotásai, pl. a férjem festményei is, ha látok valamit, ami megtetszik, ugyanazt a témát elkészítem a magam tolmácsolásában, domborműként.

– *Mennyi idejük van az alkotásra?*

KK: – Két helyen dolgozom, Vácon és Budán, anya vagyok és nagyanya, tehát nagyon kevés időm marad. Van, hogy hónapokig nem jutok a korongomhoz, de amikor leülök, gyorsan dolgozom. Fejben végzem el azt, ami időigényes – előre eltervezem, hogy a következő tárgy miként nézzen ki, milyen színű legyen, néha éjszakákon át tervez-

N nnn nnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnnnn

getek, aztán a kivitelezés már csak az utolsó stádium. Nem rajzolok nagyon szépen, de leskiccelem a terveimet.

Kerámiafestéket használok, az azonnal megszárad, így ha nem tetszik, azonnal másik tórust kenhetek rá. Ez például nagy különbség a műveink elkészítéséhez szükséges időt illetően – a férjemnek várnia kell, míg megszárad a festék, csak aztán igazíthat rajta.

N nnn nnnnnnnnnn n
nnnnnn nnnnnnnnnnn

KG: – Ez is az egyik oka annak, hogy egyszerre általában három festményen dolgozom.

– *Milyen korszakaik voltak, mik a kedvenc témáik jelenleg?*

KG: – A Dunakanyarban kezdtem először komolyabban festeni, ezért első kedvenc témám a természet volt. Zömmel tájképeket és csendéleteket jelenítettem meg – utóbbi kezdetben azért is jó volt, mert nem mozdult el. Jelenleg inkább a figurális témákat kedvelem. Egy életem át anatómiával foglalkoztam, mégsem sikerül a figura ebből a szempontból mindig elsőre, annak ellenére, hogy pontosan tudom, hogyan kellene kinéznie a kész műnek. Bosszantott a dolog, ezért álltam rá teljes erőbedobással az alakfestésre. Legszívesebben egy személyt ábrázolok egy képen, általában hölgyeket.

KK: – Csendéleteket mostanában is fest. Nem vagyok egy nagy cukrász, de a minap a kisunokáknak süteményt készítettem, és mindhiába kerestem a hűtőben a citromot – pedig biztosan emlékeztem, hogy volt még egy benne. És hol találtam meg végül? A műteremben egy gyönyörű kompozíció részeként. Nekem is voltak korszakaik, a kerámia-szakkörös időkben festett tányérokot készítettem, majd egy speciális égetési technikát (raku) is kipróbáltam, de az annyira nem tetszett. Ezután következett a

domborműves korszakom, most ezeket szeretem leginkább. Szobrot is szívesen formázok, de azt sokkal ritkábban, inkább alkalomadtán – például egy őszi kiállításra egy szüretelő nőt, egy Bacchust és egy manót vittem. A manó puttyját telepakoltuk almával. Persze mindig elfogyott belőle! A kiállításokon sokkal egyszerűbb a domborműveket falra akasztani, mint a szobrokat elhelyezni.

– *Milyen kiállításai voltak?*

KG: – Szobon több kiállítást is szerveztünk, két-három évenként, de külföldön is jártunk már – Ljubljanában az Orvosmuzikusok Országos Szövetségével. Sződön is bemutatkoztunk egy közös kiállítással. Nem a kiállítás a lényeg számunkra, hanem az alkotás öröme, de azért szívesen mutatjuk meg műveinket a közönségnek. Áprilisban lesz egy újabb bemutatkozásunk a Benczúr Szállodában, ahová úgy néz ki, hogy 10-15 képet is vihetek. Örülök az ilyen lehetőségeknek.

N nnn nnnnnnnnnn n nnnnnnn nnnnnnnnnnn

KK: – Egyfajta elvárás a kiállításokon, amelyeken részt veszünk, hogy új munkákat mutassunk be, azonban ez mindig újabb kiadásokkal jár. Nem könnyű.

– *Az orvoslás – különösen a radiológia és a szemészet – rendkívüli precizitást, összeszedettséget igényel. Ezeket az értékeket hasznosítják az alkotásban is, vagy éppen ellenkezőleg: ott egy kicsit szabadon engedik magukat?*

KG: – Inkább az utóbbi. Ez egy kicsit bohémabb világ. Az orvoslásban sokkal keskenyebb az út.

RADNAI ANNA

Az Orvosi Numizmatikai Szakosztály életéből

A Magyar Orvostörténelmi Társaság Orvosi Numizmatikai Szakosztálya 2012. november 24-én tartotta őszi ülését az Orvostörténelmi Könyvtár olvasótermében. A szakosztály tagjain kívül ez alkalommal is szép számmal jelentek meg vendégek a rendezvényen, akik között örömmel üdvözölhettük – immár nem először – Soós Ferencet, a Magyar Numizmatikai Társulat főtktárát és az összejöveteleinket először meglátogató Gáti Gábor Munkácsy-díjas szobrász- és éremművészt.

A program e sorok írójának, szakosztályunk elnökének „In memoriam dr. Szállási Árpád” címmel tartott megemlékezésével kezdődött. Az 1930-ban Nagyecsedén született, egykori esztergomi családorvos 2012 nyarán hunyt el. Kivételes tehetségű polihisztor volt, az orvostörténelem egyik legkiválóbb hazai szakértője és művelője, a Debreceni Orvos- és Egészségtudományi Centrum magántanára, az egyetemen az orvostörténelmi oktatás újkori megalapozója, az *Orvosi Hetilap* szerkesztőségi főmunkatársa, a lap HORUS rovatának szerkesztője és gondozója. Orvostörténelmi könyvtára országos hírű volt, gazdag kézirat-, grafika- és dedikált-könyv-kollekciója, képeslevelezőlap- és orvosiérem-gyűjteménye ugyancsak.

Több mint 500 – elsősorban orvostörténelmi és irodalomtörténelmi – dolgozata, 20 könyve és 6 verseskötete jelent meg. Az orvosi hivatással, gyűjtőszenvédélyével, az öregedéssel és az elmúlással foglalkozó verseiből elhangzó részletek nagyban hozzájárultak a megemlékezés ünnepélyes hangulatához.

Szállási Árpád és az orvosi numizmatika kapcsolatáról Csoma Zsigmondné, a Semmelweis Múzeum éremtárának korábbi vezetője nyújtott részletes tájékoztatást „Dr. Szállási Árpád orvosnumizmatikai munkássága” című visszaemlékezésében. Kiemelte, hogy Szállási doktor rendszeres látogatója s nemegyszer előadója is volt a Numizmatikai Szakosztály összejöveteleinek, számottevő éremgyűjteménye féltve őrzött darabjaira hivatkozva önzetlenül segítette tanácsa-

ival, egy-egy érem leírásával és fényképével a „Medicina in nummis” tárgykörben születő kötetek szerzőit. Emellett ő maga is gazdagította a magyar orvosi érmekkel foglalkozó szakkönyvek sorát, szép példa erre a Lampé Lászlóval közösen összeállított „Medicina in nummis Debreceniensis” című, két kiadást is megért értékes kötete.

A megemlékezéseket követően Nagy Anita, a Semmelweis Múzeum éremtárának vezetője tartott előadást „A

Péterfy Miklós-émlékérem” címmel. Előadásában ismertette Péterfy Miklós (1936–2004) belgyógyász, osztályvezető főorvos életútját, majd bemutatta a nevét viselő Thrombosis és Haemostasis Alapítvány emlékermét. A fiatal belgyógyász Kelemen Endre és Gráf Ferenc tanítványaként vált hematólógussá, a véralvadás bonyolult kérdéseinek országos hírű szakértőjévé. Az arcvonásait megörökítő kétoldalas öntöttbronz érem Gáti Gábor alkotása, 2010-ben készült, eddig egyetlen alkalommal, 2011-ben adományozták.

Végezetül Süle Tamásnak, szakosztályunk örökös elnökének „Szentágothai professzor, ahogyan a szobrászművészek látták” című előadását hallhattuk. A világhírű, egykori pécsi anatómus, agykutató professzor 100 éve született, ezért 2012-t az UNESCO „Szentágothai-émléké”-nek nyilvánította. Az anatómiát medikus korában Szentágothaitól tanuló előadó személyes élményekben és vetített képekben egyaránt gazdag, élvezetes stílusú előadásban mutatta be a neves tudóst ábrázoló – a centenárium alkalmából készült – egész alakos bronzszobrot (Fábos György alkotását), valamint a professzort ábrázoló – ez ideig készült – hét érmet és három bronz portrédomborművet.

A hallgatóság érdeklődését és aktivitását jól tükrözte az előadások után elhangzó számos hozzászólás és értékes kiegészítés, valamint a hivatalos program befejezése után még sokáig folytatódnó kötetlen beszélgetés.

DR. JAKÓ JÁNOS

A Szállási Árpád-érem elő- és hátlapja
(Búza Barna, 1999)

■ ...Fekete Lajos doktor (1834–1877) írja a *Magyarországi Orvosi Történet* című munkájában, hogy a sebészet területén az 1279-es budai zsinat nagy változást hozott – negatív értelemben. Ugyanis addig hazánkban – a megfelelő tanulmányok után – a szerzetesrendek papjai végezték a sebészeti tevékenységet. Miután a zsinat megtiltotta a papoknak a sebészet gyakorlatát, hosszú időre a tudatlan alsórendű osztály tagjai művelték, és így a sebészetnek „becstelen állapotát” hozták létre, szolgai foglalkozásnak tekintett beavatkozásaikkal.

■ ...Ulpianus, a 228-ban elhalálozott római jogtudós a prostitúció fogalmát a nemi érintkezés következő formáiban jelölte meg: nyilvánosan való (palam), válogatás (passim) és lelki vonzódás nélküli (sine delectu), anyagi ellenszolgáltatás fejében eszközölt (pecunia accepta).

■ ...Petőfi Sándor első versét, *A borozót* Pápán írta 1842 áprilisában, de még Petrovics Sándor aláírással. Nyolcadik verse, a *Hazámban* volt az első, amit Petőfi Sándorként írt alá, Dunavécsén 1842 októberében.

■ ...Budapest egész területe 1899-ben kapott először vezetékes, városi vizet. Addig szűrt Duna-vizet ittak a fővárosban.

■ ...Franciaországban az irodalom prózai műveit jutalmazó Goncourt-díj nagy dicsőséget jelent. A díjat Edmond Goncourt író, kritikus és kiadó alapította, teljes vagyonát a Goncourt Akadémiára hagyva. 1903-óta ítélik oda a díjat, fenntartva kezdetektől kialakult, furcsa hagyományát. A díjat odaítélő bizottság minden hónap első keddjén jön össze a párizsi Drouant étteremben. Érdekes az is, hogy a díj csak jelképes pénzüsszeggel jár, viszont hatalmas hírnevet jelent a jutalmazottnak, akinek művei ezek után általában magas eladást érnek el. Az írók a díjat csak egyetlen alkalommal kaphatják meg. Egyszer azonban mégis kivételt tettek: Romain Gary kétszer is megkapta a díjat, mégpedig 1956-ban és 1975-ben.

■ ...Zágrábban ma is működik az Ady Endre Magyar Kultúrkör. Elődje 1932. június 19-én jött létre, amikor a Tvrtko utcai diákotthonban 64 egyetemi hallgató megalakította a

Zágrábi Magyar Egyetemi Hallgatók Kultúregyesületét.

■ ...Köztudott, hogy Szent-Györgyi Albert balliberális gondolkodása ellenére 1947 telén svájci szabadságáról többé nem tért vissza a kommunizmus útjára lépő Magyarországra. Hírül vette, hogy kutatásainak addigi gáláns mecénását, Ráth Istvánt a belügyi szervek eltüntették. A szerencsétlen megkínzott ember annak köszönhette szabadon bocsátását (Szent-Györgyi felesége vitte ki autón az országból), hogy a Nobel-díjas tudós a legkeményebb hangnemben táviratozott Rákosinak, de még a szovjet vezetőknek is, a nyugati sajtóval fenyegetőzve követelve az ártatlan ember kiengedését – olvasható az eredeti forrásokra épülő Ralph W. Moss-kötetben. (Sajnos a Wikipédia Zilahy Lajos író letartóztatásával magyarázza, hogy Szent-Györgyi nem tért haza.)

■ ...Dr. Maurice Hilleman (1919–2005) a Merck oltási programjának egyik atyja. Az 1967-ben bevezetett mumpszvaccinát saját lányának torokkultúrájából fejlesztette ki. 1991-ben viszont felhívta rá a figyelmet, hogy amennyiben egy 6 hónapos csecsemő mind megkapja a tervezett oltásokat, akkor a biztonsági határérték 87-szeresének megfelelő higany mennyiség kerül a szervezetébe.

■ ...2008. szeptember 28-án a horvátországi Abbáziában (Opatija) leplezték le Markusovszky Lajos (1815–1893) orvos és akadémikus emléktábláját. Ugyanis az „orvostovábbképzés és a közegészségügy reformátora” az abbáziai Bellevue Szállodában hunyt el. Hálásak is lehetnek neki a tengerpartiak, mert sokat tett Abbázia népszerűsítéséért.

■ ...Az emberi eutanáziát Európa négy országában (Benelux államok és Svájc) engedélyezi a törvény. Azonban úgy tűnik, a többi országban is erősödik a tendencia, hogy engedélyezzék. A felmérésre válaszolók szerint helyes lenne bevezetni, Németországban 87% volt az igenek aránya. Legutóbb Belgiumban két 45 éves férfitestvér választotta orvosi segítséggel a halált, mert születésük óta süketek voltak, és anyagcsere-betegségük miatt megvakulásuk küszöbön állt. (MN)

DR. GÖMÖR BÉLA

Vigasztalanság

© 2013 • Dr. Nagy Miklós nőgyógyász főorvos, Győr • <http://nagymiklos.hu/blog>